

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 2
(234)
(люты)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНИЦКІ ПРАЕКТ

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

ФОРУМ: эсэ Андрэя ФЕДАРЭНКИ «Нацыя пісьменнікаў».....	с. 1, 2
ЗАПІСЫ: «Утульны порцік» Рычарда БЯЛЯЧЫЦА (пра палац князеў Друцкіх-Любецкіх у Шчучыне).....	с. 3
ПРОЗА: аповед Тацяны БАРЫСІК «Свіства».....	с. 4
ПАЭЗИЯ: нізка вершаў Анатоля ІВАШЧАНКІ «Кагнітыўны дэкаданс».....	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: «Казкі пра дзіўных людзей з розных куткоў Беларусі» Адама ГЛОБУСА.....	с. 6, 7
ПАЭЗИЯ: нізка вершаў Іны СНАРСКАЙ «Прывіды сноў».....	с. 8
ЭПІСТАЛЯРЫЙ: лісты Алеся КАСКО да Ніны МАЦЯШ.....	с. 9, 10
ГІСТОРЫІ: артыкул Кацярыны КАНАВАЛАВАЙ «Франсуа МАРЫЯК: далучэнне да крыжа».....	с. 11
СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....	с. 12

ФОРУМ

Нацыя пісьменнікаў

Андрэй ФЕДАРЭНКА

Нацыя пісьменнікаў-1

1

Калі я цяпер бачу дзе-небудзь у Мінску, часцей за ўсё ў метро, чародку вясковых дзяцей, якіх прывезлі ў сталіцу на экскурсію (тое, што вясковыя, лёгка пазнаецца — не па адзенні, канечне, а па паводзінах, па загары, па вачах, паходцы, асабліва па руках, звыклых да фізічнай працы), дык першае, што адчуваю, гэта салодкасць у сэрцы і даўнюю настальгію — сам такі быў, да таго часу, пакуль не пачую, як яны гавораць — і тады ўпадаю ў нейкае здранцвенне. У іх зусім няма беларускага акцэнта! Знік без следу. Не проста свабодна, а натуральна, менавіта як на роднай мове размаўляюць яны па-руску. Можна падумаць, што гэта якіясь разанска-тульска-калужскі школьны дэсант, каб не мясцовыя чырвона-зялёныя піянерскія гальштукі.

Здранцвенне маё, аднак, цягнецца нядоўга. Неўзабаве яго змяняе такое, на жаль, цяпер знаёмае: а мо не ўсё так адназначна? Мо яно да лепшага? Можна, так і трэба? Няма акцэнта, затое не будзе праблем, і ўжо дакладна, у адрозненне ад майго вясковага пакалення, гэтыя маладыя людзі ўвойдуць у дарослае жыццё падрыхтаванымі да яго, без стрэсаў і «ломак».

2

Мы — маё вясковае пакаленне, народжаныя ў другой палове мінулага стагоддзя, гадаваліся, раслі, вучыліся ў амаль цалкам ізаляванай беларускамоўнай прасторы. Хата, двор, вуліца, школа, гульні, кнігі, радыё — суадносіны беларускай і рускай моваў былі прыкладна 90 на 10. І гэта было абсалютна нармальнай з'явай, лічылася як так і трэба. Прынамсі, мною. Я навучыўся чытаць і пісаць яшчэ да школы, вучоба давалася лёгка, а неперапарцыянальнае двухмоўе ніколі мяне не бянтэжыла. Адзінае, з чым я, малы, напачатку не мог разабрацца, дык гэта з амонімамі. Я ўсё не разумеў, чаму словы гучаць і пішуцца аднолькава, але азначаюць рознае. Напрыклад:

«Седлаць коней, собраты в дарогу свиты!» — крычаў кароль Лір.

Што за світа? Якія могуць быць зборыяе? Ды і сабраць можна толькі штось рассыпанае. Галоўнае, не было ў каго спытаць. Дарослым проста не хапала часу са мной ваціца, да таго ж пры ўсім жаданні не надта ўмелі яны тлумачыць. Калі ж сяк-так я даведваўся, што світа — зусім не наш кажух, які вісіць на вешаку каля дзвярэй і якога «сабраць» — пара секунд, а супра-

Фота Альфрэда МІКУСА

ваджэнне караля, гэта яшчэ больш збівала мяне з толку. Уяўлялася, як чалавек 30—40 памагаюць каралю адзець кажух...

Але ні з чым я больш не мучыўся, як са словамі сліўкі, слівачнае масла, *слівочное* марожанае. Паходжанне слова сліўкі, этымалогія іх былі настолькі зразумелымі, што я не меў патрэбы ні ў кога пытаць.

Сліўкамі ў нас звалі слівовыя дрэвы і плады на іх, — не слівамі, а менавіта сліўкамі. У нас у агародзе раслі чатыры такія, давалі вялікія, амаль з курынае яйка плады, але не вянгеркі і не кабылы, мясцовага гатунку, ружовыя, з сіняватым адлівам, і калі спелі, дык трэскаліся ад соку.

І што, як з іх робяць масла? Якая ў іх сувязь з маслам? Якое бывае толькі машыннае, алей і з каровінага малака. Як п'юць каву са сліўкамі? Якое дачыненне да іх мае марожанае?

Так я, малы, і вырашаў гэтую мовазнаўчую праблему — як сумесь малочнага і садавіннага. Я браў пачэпнае ці скібку белага хлеба, намазваў маслам, зверху, у залежнасці ад пары года, клаў мякаць спелай сліўкі, сарванай з дрэва, пазбаўленай костачкі, або проста накладваў на масла слівовае варэнне, якое ў нас ніколі не пераводзілася. Неверагодна смачным было тое з кіслінкай «слівачнае» масла!

3

У нашай школе усе прадметы: хімія, фізіка, матэматыка, геаграфія, гісторыя і інш. былі па-беларуску, а самымі важнымі, самымі неабходнымі лічыліся беларуская мова і літаратура. Мала таго, у 6—7 класах уводзіўся факультатыв, на якім мы вучыліся пісаць вершы-рыфмаванкі, гумарэскі, нататкі ў раённую газету (канечне, беларускамоўную ад першага да апошняга слова). Нібыта нас рыхтавалі на

пісьменнікаў, настаўнікаў ці філолагаў. Не без цікавасці прачытаў я нядаўна ў аднаго рускага эсэіста такое: «Афіцыйна СССР называўся краінай рабочых і сялян. Хаця па сутнасці ўсе разумелі: перадусім гэта была краіна пісьменнікаў. Стварылі яе журналісты і пісьменнікі, па праекце, вычытаным у кнігах іншых пісьменнікаў, і сама лепш, вальней за ўсіх у гэтай краіне жылося людзям, звязаным з літаратурай...» Для нас, беларусаў, гэта тым больш цікава, калі ведаць, што афіцыйна толькі пісьменнікам і дазвалялася, і было бяспечна гаварыць па-беларуску ў БССРы.

Усё было цудоўна, пакуль мы знаходзіліся ў сваім ізаляваным беларускамоўным анклаве. Але як толькі скончылася школа, так адразу стала ясна, што нас зусім не таму вучылі. Для рэальнага жыцця неабходна была адна толькі руская мова. Мы ж умелі па-руску чытаць і пісаць і зусім не ўмелі гаварыць, а тым больш — думаць па-руску (упэўнены, што большасць не ўмее дасюль). Тым не менш нас, не падрыхтаваных, не загартаваных, не абароненых, выпусцілі, як малую ў вялікую ваду, у цалкам рускамоўную стыхію, у здэкліва-чужы, варожы да нас свет, дзе беларуская наша родная мова аказалася не бяспечным набыткам, а саромнай плямаю, беларускі акцэнт — пракляццем. Мы былі эмігрантамі ў роднай краіне, людзьмі другога, трэцяга гатунку.

Я і цяпер не разумею, нашто нас 8—10 гадоў вучылі гэтай мове, калі потым немагчыма было ёю карыстацца? Што за езуцкі эксперымент? Хай бы ўжо або забаранілі яе, зліквідавалі дарэштны (як у некаторых школах, што фармальна, на паперы лічыліся беларускімі, а вучылі ў іх па-руску, і гэта было больш гуманна, чым у нашым выпадку), або стварылі

хаця б якія-ніякія варункі для яе жыццядзейнасці. А так — ні тое ні сёе.

На добры лад, выставіць бы той дзяржаве рахунак за ўсё гэта, за маральныя і матэрыяльныя пакуты, за здзекі, абзыванні, за паламаньня нізавошта лёсы... Ды дзе там! Нам у галаву не магло прыйсці, што нехта можа быць вінаваты, акрамя нас саміх.

Ніхто нас не шкадаваў, не падтрымліваў, ні настаўнікі, ні бацькі, увогуле на гэтую тэму стараліся не гаварыць, нібы яны, дарослыя, самі ў свой час праз нешта падобнае прайшлі і цяпер, навучаныя горкім вопытам, вымушаны быць асцярожнымі.

Мы таксама ахвотна лілі ваду на чужы млын. Самі з сябе збянтэжана, вінавата пасмейваліся, маўляў: што ж рабіць, калі такая ў нас няглеглая мова, непрыдатная ў жыцці, непатрэбная нікому.

І навяперадкі адно перад адным стараліся як мага хутчэй забыць яе, пазбавіцца акцэнта; самі заракаліся звязацца з ёю і дзеціям сваім і ўнукам на канавалі.

4

Ёсць анекдот, як сын грае на скрыпцы, а бацька побач праглядае газету. Дабіраецца да спартыўных навінаў і бачыць: футбаліста перакупіў іншы клуб за некалькі мільёнаў даляраў. Бацька згортвае газету, глядзіць задумлена на сына і не вытрымлівае: «Ну, хопіць! Ідзі лепш на двор у футбол з хлопцамі пагуляй».

Сапраўды. У любой справе для развіцця павінна мець месца заахвочанасць. І родная мова не выключэнне. Няблага было б, каб з'явіліся ўмовы, пры якіх яе стане выгодна вучыць, а яна ў сваю чаргу пачне не перашкаджаць, а наадварот — памагаць людзям жыць.

Нацыя пісьменнікаў

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1

Быў такі пісьменнік Уладзімір Дамашэвіч, вялікі абаронца і рыцар роднай мовы. З незапомных, яшчэ савецкіх часоў на кожным пісьменніцкім сходзе, выступленні, мерапрыемстве, дзе закралася моўнае пытанне, ён браў слова і з выгодам чалавека, які зрабіў сенсацыйнае адкрыццё, заяўляў адно і тое ж:

— Я ведаю спосаб, як за суткі вярнуць прэстыж беларускай мове. Без ніякага прымусу і насілля. Толькі самахоць. (Маўчанне, чаканне.) Трэба ўсяго толькі, каб па-беларуску загаварыла наша кіраўніцтва. Пажадана самае вышэйшае. І ўсё. Беларусы начальства паважаюць, пачнуць браць з яго прыклад і дзяцей падштурхоўваць...

Дарэчы, зусім не такая наіўная ідэя, як можа падацца. Шкада толькі, Уладзімір Максімавіч не патлумачыў, як яе рэалізаваць на практыцы. Бо інакш гэта нагадвае славуты сход мышэй, на якім яны вынайшлі паратунак ад ката: трэба было павесіць яму званок на шыю, пакуль ён спіць. Бяда ў тым, што так і не знайшлося смелага, хто б гэты план ажыццявіў.

Тое ж і ў нас. Выдатная прапанова Дамашэвіча, але хто і як пераканае ўлады загаварыць па-беларуску?

Што да мяне асабіста, я з некаторага часу на гэты конт мала перажываю. Мне ўсё здаецца, нават не так — я не сумняваюся, я цвёрда перакананы, што з беларускай мовай адбудзецца прыкладна тое ж, што і з нашымі балотамі; спачатку іх клялі, вынішчалі, асушалі, потым, калі высветлілася, што яны найважнейшае звяно сусветнай экасістэмы, пачалі ўсхваляць, узнаўляць, адраджаць, — таксама будуць насіцца і з мовай, калі зразумеюць, што без яе, як без балотаў, наступіць калапс, — вось тады і кінуцца яе рэаніміраваць, адраджаць, ратаваць, дрыжаць над кожным слоўкам.

5

Багацце нашай мовы, акрамя ўсяго іншага, у яе надзвычайнай сінанімічнасці. У параўнанні з той ж рускай мовай, дзе часта адным словам абазначаюцца самыя розныя паняцці. Распаўсюджаны прыклад — слова «адкрыць». У рускай мове адкрываецца амаль усё: дзверы, кніга, вочы, бутэлька, сезон... У нас кожнаму дзеянню свой дзеяслоў: дзверы адчыніць, кнігу адгарнуць, вочы расплюшчыць, бутэльку адкараваць, сезон распачаць і г. д.

Я такое вельмі люблю, калі ў слоўніку пасля слова кропка з коскай і далей яшчэ 3—4 сінонімы. Калі ласка, выбірай на свой густ, якім карыстацца, у залежнасці ад сітуацыі. Хай сабе ўжывае хто кахаю — хто люблю, хто сцяжынка — хто дарожка, хто верагодна — хто імаверна, хто вазок — хто каляска, хто майка — хто цішотка, хто білет — хто квіток, хто спраўдзіў — хто праверыў...

Такая разнастайнасць толькі на карысць і мове, і яе носьбітам. Здавалася б, хто з гэтым будзе спрачацца? А між тым ёсць людзі (не ведаю ўжо, што імі рухае), якія з цэлага букета сінонімаў чамусьці выбіраюць адно-адзінае слова, ужываюць толькі яго ды яшчэ і адстойваюць яго з незразумелай упартасцю. Некалі выдавец, якому я здаваў пераклад, зрабіў мне заўвагу:

— У трох месцах ты па-рознаму пішаш: рукзак, пляцак, заплечнік. Давялося паўсюль паправіць на заплечнік.

— Атрымаецца «закінуў за плечы заплечнік»...

— Не можа быць. Дзе? На якой старонцы? І праўда... А-а, дык вось чаму трэба сінонімы! — навалі адкрываў няхітрую ісціну выдавец.

Колькі разоў, ды, бадай, усё свядомае літжыццё я з гэтым сутыкаюся. Просіш, здаючы тэкст у друк:

— Калі што, пазваніце, напішыце, парайцеся.

— Само сабой! Што за пытанні.

Выходзіць кніга: замест любімы — улюбёны, замест таму назад — таму, замест украў — скраў, замест часнок — часнык, замест вачамі — вачыма... Лішні раз пераконваешся, што творчы дыктат, як і любы іншы дыктат, заключаецца ў элементарным навязванні свайго густу. «Палюбі тое, што я люблю». Яно не страшна, проста паніжае настрой і крыху выбівае з каляіны. Бо ты ж не просіш чагось немагчымага, зорку з неба, — просіш аб драбязе, а твая просьба ігнаруецца.

Нацыя пісьменнікаў-2

1

Нядаўна трапіўся мне на вочы артыкул, у якім аўтар апісвае, як хадзіў да старых землякоў-налібачан — паслухаць іх аповеды пра мінулае, і калі спытаў у амаль 100-гадовай бабулі (яна размаўляла на чысцюткай беларускай, нібыта з твораў Коласа), якой мовай карысталіся налібачане 100 год таму, дык у адказ пачуў:

— На гэтай во, што мы і цяперака з табой.

— Па-беларуску? — удакладніў аўтар.
— Мо гэта яна цяпер завецца беларускай. Мы раней так не называлі. Казалі, што гэта простая мова.

«Я не мог паверыць, што такое можа быць, — усклікае аўтар. — Ты ўсё жыццё жывеш у гэтай краіне і не ведаеш, як называецца мова, на якой ты размаўляеш?»

А вось я веру, як кажуць, на ўсе сто. Яшчэ ў далёкім 1995-м у апавесці «Вёска» я звяртаў увагу, што ўвесь тутэйшы люд, жыхары Мазырскага Палесся, «...цвёрда лічаць сябе беларусамі праваслаўнай веры і гэтак жа цвёрда не лічаць сваю мову беларускай. Калі папытаць, а якая, з гатоўнай пагардаю да сябе адкажуць: «абы-якая, ні польская, ні конская»».

Усё гэта некалі я адчуў на ўласнай скуру. Пасля войска, дзе папачасціла службы з латышамі, літоўцамі і ўкраінцамі, набраўшыся ад іх вольнага духу, я, адзіны з вёскі, паспрабаваў гаварыць на больш-менш правільнай — «чыстай», як у нас казалі, беларускай мове. Звычайна было наадварот: хлопцы пасля службы гаварылі толькі па-руску. Таму не дзіва, што першай рэакцыяй аднавяскоўцаў стала прыёмнае здзіўленне, адабрэнне, выказванне намеру і самім павучыцца і пераняць. Потым пачалося пасмейванне, затым — маўчанне, часам панурае. Затым крыўда і нарэшце — раздражненне, амаль варожасць.

— Чаму ты так гаворыш? Гавары нармальна, па-нашаму.

— Я па-нашаму.

— Не, мы па-свойму. Па-прастому.

Сябра мякка ўсчуваў:

— Твая, Андрэй, беларуская мова — вельмі прыгожая, яна, можа, самая прыгожая з усіх славянскіх. О, каб умець на ёй чыста гаварыць! Але ніколі («но нікада!») ніхто на ёй чыста ў нас не гаварыў. Яна такая ж чужая нам, як польская і руская.

Нейкі час мне здавалася, што гэта — не лічыць родную мову беларускай — асабліваць толькі маёй мясцовасці. Мо сапраўды ў нас нейкая свая мова? І можа, дарэмна я пазней, у студэнцкія гады, так нападаў на Міколу Шалаяговіча за яго яцвяжства? Праўда, надта ж ужо розныя яго Заходняе і маё Усходняе Палесся.

Аднак паступова я пераканаўся, што гэтая з’ява ўласцівая ці не ўсёй Беларусі. Ды што казаць пра мазырскіх і налібачкіх сялян — Купала, любімы, вялікі Янка Купала піша: «Песні пачаў пець той мовай убогай...»

Але чаму? Адкуль яно ўзялося, гэтае добраахвотнае прыніжэнне, прыбядненне, гэтая невытлумачальная боязь слова

беларускі, беларуская? Ці тут усё ж нешта іншае, больш глыбокае, якое цягнецца здаўна, з родава-племянных часоў? І што ўсё гэта робіцца свядома?

Памятаю, малы, я ўсё пытаў у маці: якая мова самая лепшая?

— Цыганская, — не задумваючыся, упэўнена адказвала маці. — Усе мовы на свеце можна разабраць, а цыганскую (прыцмокванне з зайздрасцю) ніхто ніколі не разбярэ, нават самі цыганы!

Раптам я ўспомніў, як у школе нас вучылі почырку. Не пісаць — пісаць мы ўмелі, а ў класе пятым менавіта почырку. Вучыў настаўнік беларускай мовы і літаратуры.

— Бачылі, як доктар выпісвае рэцэпт? Вось і вы так вучыцеся. Пішыце «па-доктарску», каб ніхто чужы ні слова не разабраў, каб толькі вам было зразумела.

Так вучыў нас стары настаўнік, і мы думалі — почырку, а высветлілася — жыццю.

2

Не адразу, а пакрысе я пачаў разумець, у чым тут справа, адкуль у людзей узнікае гэтае жаданне гаварыць так, каб ніхто не разумеў, пісаць так, каб ніхто не прачытаў і жыць так, каб ніхто не заўважаў. Нарэшце пачало да мяне даходзіць (цяпер то я не сумняваюся), што ўсё рабілася з адной-адзінай мэтай — каб як мага менш раздражняць экспансіўных, прычэпістых, звышпільных суседзяў, якія загараюцца, як порых, калі што не па-іхняму.

Любы дыктат — гэта банальнае навязванне свайго густу. У тым ліку, а мо і часцей за ўсё, густу філалагічнага. Палюбі тое, што я люблю, гавары так, як мне хочацца. І сапраўды, колькі праблем маюць філалагічныя карані! Нездарма ж напачатку было Слова. Варта толькі крыху глыбей капнуць, пачаць разбірацца, як вельмі хутка пераканашся, што філалогія небяспечная рэч. Высветліцца, што яна ці не самая частая прычына любога канфлікту, уключаючы ваенны.

— Усе беды ад філалогіі, — нездарма папярэджвала гераіня п’есы Іянэску. — Яна даведзе да ліха!

Чалавецтва і без таго было і застаецца далёкім ад талерантнасці. Колер скуру, антрапалагічныя, палітычныя, фізічныя, этычныя, гастронамічныя і іншыя непадобнасці выклікаюць, мякка кажучы, непрыманне. Але ці не на першым месцы тут апынаюцца роднасныя, блізкія мовы. Чамусьці нішто так не выводзіць чалавека з сябе, як рознае вымаўленне аднаго і таго ж слова. Здаецца, што дражняць цябе, як у маленстве. Як гэта можна — «пиво», калі трэба толькі — «пиво», і ніяк інакш.

— Гавары нармальна! — хто хоць раз у жыцці не чуў такога.

На што ўжо комікс «Астэрыкс і Абелікс», дзе рымскі імператар, схіляючы Астэрыкса на свой бок, называе адну з галоўных прычын, чаму трэба заваяваць брытаў:

— Тады яны пачнуць гаварыць нармальна!
Адна справа, калі чалавек па няведанні каверкае словы, гэта яшчэ можна пацярпець. Больш-менш дапускаецца, калі ён гаворыць на дыялекце ці на так званай гутарковай трасянцы-мяшанцы, гэта можна дараваць, спісаць не неадукаванасць, з часам выправіць. Дазваляецца гаварыць «па-прастому», «мовай убогай». Але зусім іншае, калі ён размаўляе на «чыстай», літаратурнай, афіцыйнай, бачыце, мове. Так нядоўга і нарвацца!..

І мазырскія, і налібачкія сяляне, і Янка Купала, і стары настаўнік, і мая маці, якая зайздросціла цыганскай мове, — усе яны выдатна ведалі, што робяць. Іхняе нібыта непрызнанне беларускай мовы — усяго толькі хітрасць, наіўная, але дзейсная, правяраная часам самаахова. Ведаючы, што за беларускую мову бывае, яны як

маглі стараліся абараніць ці, як мінімум, папярэдыць нас, сваіх дзяцей:

«Маўчыце, будзьце хітрымі».

З багага жыццёвага вопыту яны вынеслі, што выжыве і ацалее толькі той, хто ўмее прыстасоўвацца. Адсюль славуты «ні па-польску, ні па-конску», адсюль — «ат, ведама, з вёскі Янка Купала», адсюль «гавары нармальна»...

3

Што пасеялі дзяды, пажынаюць унукі. Здавалася б, даўно адышло ў нябыт пытанне, ці называць родную мову беларускай. Але зазірнем у апошняе сацыялагічнае апытанне (вядома, робячы скідку на ўсю ўмоўнасць яе). «Для большасці апытаных, на жаль, беларуская не з’яўляецца галоўным складнікам нацыянальнай ідэнтычнасці. 88 % беларусаў (падазраю, што 98. — А. Ф.) у краіне карыстаюцца ў паўсядзённым жыцці рускай мовай».

Некалі дзяды баяліся назваць мову беларускай, і ў іх былі на тое прычыны. Цяпер разумныя, адукаваныя іх унукі ніякімі апраўдаваннямі не замарочваюцца, а проста заяўляюць: «Адчапіцеся з вашай мовай!» А тым часам Яе Вялікасць Русіфікацыя, не сустракаючы супраціўлення, поўным ходам, сямімільнымі крокамі наступае па ўсіх франтах. На нашых вачах рэалізуецца праект пад назвай Рускамоўная Беларусь, самае неверагоднае дзяржаўнае ўтварэнне.

Рускамоўная Беларусь! Абсурд, нонсэнс, аксюмаран. Ніколі ў жыцці я не мог паверыць, што такое магчыма. Часта, асабліва ў маладыя гады, клаў руку на сэрца і пытаў у сябе: ты хацеў бы, каб Беларусь была шчаслівай, квітнеючай, багатай — і рускамоўнай? І заўсёды шчыра адказваў — не, ніколі. Ды і не будзе гэтага. Не змога быць шчаслівым чалавек з адрэзаным языком. Можа ён быць тоўсты, багаты, здаровы, але не шчаслівы. Ды і калі адкінуць эмоцыі, нават проста лігвістычна не заменіць руская мова беларускую. Зусім не адно і тое ж Радзіма і Родина, Айчына і Отчизна, Бацькаўшчына і отцовское наследство (менавіта такі пераклад у слоўніку). Каму гэта трэба? Ні адзін нармальны чалавек не можа хацець рускамоўнай Беларусі!

Не, мілы мой, — нясецца адусюль, — яшчэ як можа. Можа, хоча і даказвае, як двойчы два, што гэта беларускасць у Беларусі — нонсэнс, часовая з’ява, прыкрая памылка, якая вась-вось, не сёння-заўтра, будзе выпраўлена. «Если языковая ассимиляция будет доведена до конца, — бадзёра рапартауюць русіфікатары, — беларусский язык умрёт».

Было б зусім сумна, каб не адна акалічнасць. Беларуская мова зусім не такая бездапаможная, як падаецца. Яна мае багаты вопыт выжывання ў экстрэмальных умовах. У яе выпрацаваны ўстойлівы імунітэт да стрэсу. Неаслабны ціск на яе паспрыяў таму, што яна выдатна адаптуецца. Яна навучылася кожны раз спыняцца на самым краі і адраджацца з попелу, як Фенікс. Яе анёл-ахоўнік — суровы, загартаваны ў баях, надзейна аберагае пратэжэ як ад чужых русіфікатараў, так і ад сваіх алярмістаў. А апошніх таксама ва ўсе часы хапала, асабліва ў творчым асяродку. Зрабілася ледзь не моднай традыцыяй хаваць і аплкаваць родную мову, развітвацца з ёю. Хто толькі не аб’яўляў з гарачкі, што, маўляў, усё, «я апошні, разам са мной, з майм пакаленнем знікне і беларуская мова, і культура!». Сам я некалі ўваходзіў у літаратуру пад рэфрэн з «Лысай Гары»:

*Ужо не раз раўло мяшчанства:
«Пара камісію ствараць
Па ліквідацыі няшчаснай,
Што ўсё не хоча паміраць!»*

Прайшло амаль паўвека. Даўно няма тагачаснага мяшчанства, ні камісіі, ні ліквідатараў... Пакаленне за пакаленнем па-ранейшаму развітваецца з мовай, хавае і аплкавае яе... А «няшчасная» жыве сабе, як ні ў чым не бывала! І гэта дае надзею.

Завяршальную — трэцюю — частку гэтай чытайце ў наступным выданні «Літаратурнай Беларусі».

Утульны порцік

Рычард БЯЛЯЧЫЦ

Паралельнае жыццё

Раней па вядомых прычынах трапіць у палац князёў Друцкіх-Любецкіх не даводзілася. У канцы мінулага — пачатку нашага стагоддзя ён нагадваў будоўлю з вялікай барадой, пры гэтым за яго жыццё змагаліся і аматары гістарычных каштоўнасцяў, і мясцовыя ўлады. Аднак прывесці архітэктурны помнік да ладу каштавала дарага. Праўда, вельмі важная работа была зроблена, калі палац перакрылі, бо гэта асноўная ўмова выжывання любога збудавання.

Выратаваў палац канчаткова, безумоўна, XXII Дзень беларускага пісьменства ў 2015 годзе, які з трыумфам прайшоў у Шчучыне. Урачыстае адкрыццё палаца ўжо ў ролі ўстановы адукацыі па развіццю творчасці дзяцей і моладзі стала ледзь не асноўнай культурнай дзейнасцю для горада.

З таго часу, прынамсі, і пачалося калі не сапраўднае паломніцтва, то канкрэтнае хаджэнне ў шчучынскую славу. Шчучын стаіць на скрыжаванні ўсіх дарог, і хто б ні ехаў у абласны горад ці за мяжу — грэх не пабачыць харомы шчучынскіх князёў. Так, аднойчы польская дэлегацыя са сваім гістарычна «падкаваным» гідом правяла ля палаца цэлы сімпозіум. Палякі добра асведомлены, што адзін са слаўных прадстаўнікоў княжага роду Францішак Ксаверыў толькі марыў аб палацы, але ніколі не жыў у ім, бо ён старэйшы за будынак амаль на сто гадоў; пасля сустрэчы з расійскім царом Аляксандрам I князь быў прызначаны членам часовай Вярхоўнай Рады Варшаўскага герцагства, яму даручылі справы, «якія адносяцца да кампетэнцыі міністэрства ўнутраных спраў». І ў хуткім часе князь Друцкі-Любецкі быў прызначаны міністрам скарбу Царства Польскага. Будучы па справах у розных сталіцах Еўропы, напэўна, ён і запазычыў адзін з версальскіх праектаў, каб праз гады нашчадкі ўзялі аналагічную двухпавярховую рэзідэнцыю ў Шчучыне.

Мураваны двухпавярховы будынак на высокім цокалі, «тры ўзаемна звязаныя аб'ёмы, сярэдні, злёгка адсунуты ўнутр аб'ём, быў ніжэйшы за бакавыя і ствараў на галоўным фасадзе порцік». Трое спалучаных шырокіх уваходных дубовых дзвярэй. Глядзіш праз двойное шкло ўвечары, а агнёў на вуліцы ці не ў чатыры разы больш звычайнага. Сцены вялікага салона аздоблены дубам. Праўда, кудысьці знік у «перабудовачны час» польскі паркет, паскрыпванне якога пад нагой павяляла б быліннасцю. Злева плітачна-металічная лясвіца вядзе на другі паверх, на яе месцы зноў-такі некалі ляжала дубовая, а пад ёй — княжыя ванны. Жырандолі не жырандолі, а масіўныя сучасныя свяцільнікі, выкананыя лідскім «Каскадам», звясаюць з высачэзных століяў і высвечваюць, здаецца, моманты далёкай гісторыі. Уражае сваім інтэр'ерам дабудаваная пасля вайны актвая зала. Усё сходзіцца. І толькі княжая бібліятэка ды архіў княжага рода знаходзяцца, на жаль, у Кракаве. Як, зрэшты, і шматлікія нацыянальныя каштоўнасці нашага краю параскіданы войнамі па ўсёй зямлі: карціны Шагала і Малевіча, летапісы і перапісаныя рукой Еўфрасіні Полацкай кнігі, яе ж унікальны Крыж працы Лазара Богшы...

Калі пачынаецца нераст

— А не страшна ноччу? — пытаюцца амаль усе госці. Так, да трэскаў, піскаў, адным словам, «дыхання» дубовых сцен трэба прывыкнуць, вывучыць іх, бо яны маюць здольнасць, як і кожнае дрэва, усыхацца, набракаць. Па трубасцёках амаль заўсёды імкне вада — ці дождж, ці аселяя вільгаць. А кроплі, падаючы з другога паверха на сучасныя пластыкавыя навесы над уваходамі ў цокальныя памяшканні, напамінаюць узрывы навагодніх петардаў.

Найбольшы эффект ад разнастайных шумаў адчуваецца за конт акустыкі на першым паверсе. Высокія столі, амаль мятровай таўшчыні сцены палаца, адумысная планіроўка напаўняюць памяшканне дзівосным рэхам нават пры дыханні. Гаварыць на адлегласці двух метраў у незапоўненай параднай зале амаль немагчыма. Кашлянеш — і, здаецца, увесь горад чуе.

А наогул, з кожным жылым памяшканнем трэба пасябраваць. І, калі нават апоўначы з'явіцца да цябе князь ці княгіня, неабходна ведаць іх імя і інтарэсы. Яны любілі, як князь Францішак Ксаверыў, сваё далёкае Вялікае Княства Літоўскае. Ён марыў разам з кампазітарам і сваім сябрам Міхалам Агінскім пад апекай рускага цара аднавіць сваю недалёкую па часе дзяржаву. Утопія. Але ж мы сёння такія разумныя. Складзены ім праект проста не спатрэбіўся, бо пачалася вайна з Напалеонам, калі ніводзін беларускі князь не мог вызначыцца, якому Богу маліцца. А з'явіцца ў палацы нястомны аматар хуткай язды на аўтамабілі князь Уладзіслаў, з ім можна пагаварыць пра сучасны і тагачасны «Фольксваген». Графіня Марыя, будучая жонка Францішка, часта бегала да невялічкага азярца, якое знаходзілася ля сучаснага скрыжавання Савецкай і Астроўскага. Трэба ж, нарэшце, высветліць, памячаў князь сваіх рыбак залатым кольцам ці не. Усё ж вялікі клопат, калі пачынаецца нераст.

А па начах...

Па начах асабліва плённа думаецца пра дзённыя сустрэчы.

— А Чорная нясвіжская Дама не прыходзіць часам? — пытаецца адна сучасная brunетка-князёўна, відаць, аматарка Караткевіча.

Але ж гэта не яе ўладанні. Прыходзяць тутэйшыя. Такі, напэўна, жаночы лёс, што ўсе яны бываюць пакрыўджанымі каханнем. Князёўна Аліна, праўнучка Францішка, пакахала гальшанскага князя Ануфрыя. Яны сустрэліся на адным з віленскіх балаў. Усё адбылося імгненна. Танец, некалькі высокіх інтымных слоў. Тэрасны парк. Нават пацалунак. Тагачасныя абяцанні памятаць і думаць, напэўна, значылі больш, чым сёння. Наступны раз яны ўбачыліся ўжо ў Гародні, у Старым Замку, праз паўгода. Яны — ён у чорным вячэрнім фраку і яна ў бялюткім бальным плаці — збеглі па крутой дубовай лесвіцы ўніз да Нёмана і каталіся на лодцы. Развіднела. Іх аднесла ўніз па цячэнні. У палацы — перапалох. Калі закаханую пару знайшлі, госці без лішніх слоў вырашылі асноўнае пытанне: вяселле. Але — першая руская рэвалюцыя. Князь Ануфрыў, захоплены гісторыяй дзекабрысцкай плыні, часова ў Пецяўбурзе. А потым вазнем — у Сібіры. Аліна нават не ведае, што з ім здарылася. Колькі ні пасылалі да яе сватоў — адмаўляла. Вось яна праз шмат гадоў, спакойная, сумная, у палацы сваіх продкаў. Я таксама маўчу. Князёўна падумаецца з майго нязвычайна для яе крэсла-круцёлкі, высокая,

Фотакаляж Людмілы НЕМНЬ

стройная, светлавалосая, з правільным прывабным профілем, здаецца, у тым самым гарадзенскім бальным плаці ідзе праз шырокія дзверы. І толькі чуюцца паскрыпванне прыступак пад яе лёгкімі крокамі. Лесвіцы, па якой пайшла князёўна, я чамусьці не памятаю, не ведаю. Хочацца кінуцца ўслед, але крокі сціхаюць, і дарэмна гарыць у маіх напружаных руках кішэнны ліхтарык.

Анёлка

Аднойчы падвечар усчаўся парывісты заходні вецер. Звонку аб сцены палаца і калоны порціка біліся, світалі яго вар'яцкія парывы. Здавалася, канца яму не будзе. Але апоўначы вецер нібы ўлёгся ў кронах бліжэйшых клёнаў і бяроз. Неба раз'яснілася, і нават выглянулі зоркі. Людзі ўжо не ішлі дарожкамі паўз палаца, з цікаўнасцю заглядаючы на высокія аканіцы, як днём.

Раптам за шыбамі прыцемненых акон аднекуль выбілася свячэнне, якое дробненька мільгацела на фоне начнога неба, быццам трапяталі белыя крыллі цёмнага дзіцячага сілуэта. Воблік запыліў у аконнае святло, і вырысаваўся зусім юны тварык, абрамлены кучаравымі русымі валасамі. Ужо праступіла светлае адзенне, што закрывала, як сціхар, увесь сілуэт хлопчыка. Над галоўкай выразна свяціўся німб. Гэта ж анёлка!

З літаратуры вядома, што існуе восем галоўных анёлаў, яны лічацца Божым увасабленнем. Яны, як і Бог, маюць розум, памяць, яны вечныя. Але тады ад нечаканасці я забыўся пра ўсё. Цяжка апісаць мой фізічны і духоўны стан. Нас падзялялі ўсяго два тонкія шклы. Несумненна, анёлка мяне бачыў, ён узмахнуў крыллямі і апынуўся ля самай балюстрады. Што было б далей — невядома, каб ён не загаварыў. Голасу не было чуваць, але — дзіўна — я разумеў яго па руху вуснаў:

— Я служу Богу-лекару. Непадалёку адсюль даўным-даўно стаяў маёнтак. Я памятаю сваіх родных і час ад часу малюся за Шчучын.

Хутчэй ад страху няясна гучала-прыпаміналася старабеларуская гаворка ліцвінаў, на якой гаварыў анёлка і з якой я пятае праз дзясятае знаёміўся ў інстытуце.

— А ты па якой графскай лініі знаходзішся ў сценах палаца? — ужо на чыстай беларускай мове прадаўжаў анёлка-збаўца.

Што я мог сказаць у апраўданне? Ні гаспадар, ні арандатар, ні... «Ахоўнік мінуўшчыны» падыходзіла найлепш, і дзіцячы тварык асвяціўся ўсмяшкай.

— Я ўвасобіўся ў цела маленькага графа, які тут загінуў, калі ўпаў з каня пасля выбуху шведскага снарада тры стагоддзі назад. Я сышоў на зямлю, каб пазбавіць ад болю маці таго хлопчыка, якая праз усё жыццё пакутуе і кляне сябе за смерць малаго графа, бо адпусціла яго аднаго пакатацца. Вінаваты ж ворагі, што прышлі на нашу зямлю. Я дапамагу і табе, — закончыў анёлка. — Да сустрэчы.

Анёлка узмахнуў белымі крыллямі — я іх бачыў выразна, бо прасвятлела раніца — і без прыкметных намаганняў знік за магутнымі калонамі.

Утульны порцік

Па свежай, насычанай каларытнасці не ўступае гістарычнаму сучаснае вонкавае жыццё каляпалацавай акругі. Асабліва ў вячэрні і начны час. І толькі дзіву даешся, што, аказваецца, сэлфі ў прыцемках нашмат папулярней за дзённае. Даўгавалосым і даўганогім школьніцам, напрыклад, вельмі падабаецца пазіраваць ў цёмны час ночы. Якія артыстычныя позы, начны позы і натхненне!

Сядзяць перад палацам і пад сонейкам, і ў вечаровы час на ўтульных лавачках і сціплым пажылым пары. Штосьці думаюць, пазіраючы на вокны хароміны. Яшчэ з дваццаць гадоў назад яны, магчыма, вытанцоўвалі на паркеце княжай рэзідэнцыі «белы танец» або «цяжкі рок» (быў жа палац Домам афіцэраў!). Цяпер у гэтых сценах займаюцца іх унукі. Парадак.

...Нечакана пусціўся густы дожджык. І набралася пад дахам палацавага порціка добра-такі людзей. Асабіста мне гэта затуленая з трох бакоў і прыкрытая зверху галерэя падабаецца, сюды бягуць схвацца часта. Тлумачу, што ад непагадзі беражэ маіх гасцей порцік, каляровая плітка якога памятае яшчэ крокі былых гаспадароў.

Утульны порцік, — заключае адзін з пацярпелых ад дажджу. І я згаджаюся: утульны. Тым больш з кветкамі, якія раскашуюць на жалезных кованках і ў час вячэрняга дажджу пахнуць асабліва духмяна аж з мінулых княжых вякоў, калі жыла і кахала юная Марыя, калі вяртаўся князь Друцкі-Любецкі з усіх еўрапейскіх сталіц у свой ціхі Шчучын, каб памаліцца ў касцёле Святой Тэрэзы за сваю Айчыну.

Даведка

Ф. К. Друцкі-Любецкі (17.12.1779—11.05.1846)

Паходжанне: старажытны беларускі княжацкі род герба Друцк. Сын кашталяна пінскага Ф. Друцкага-Любецкага.

Адукацыя: Пецяўбургскі імператарскі сухапутны кадэцкі корпус, прапаршчык.

Служба: удзел у італьянскім і швейцарскім паходах Суварова (1799); ордэн Св. Ганны III ступені, падпаршчык; адстаўка пасля кантузіі, памесце ў Чарлэнах, жаніцьба (1807) з 14-гадовай пляменніцай Марыяй Сцыпія дэль Кампа, далучэнне яе ішчучынскіх уладанняў да сваіх.

Гродзенскі павятовы (1809) і губернскі (1812) маршалак дваранства; адзін з аўтараў праекта аднаўлення Вялікага Княства Літоўскага (1811); сапраўдны стацкі саветнік (1811), тайны саветнік (1819); гродзенскі (1813, 1816) і віленскі (1816) губернатар; падданы трох дзяржаў, выдатны міждзяржаўны фінансіст і міністр фінансаў Царства Польскага (1821), член Дзяржаўнага савета Расійскай імперыі (1832).

Свінства

Татцяна БАРЫСІК

«Добра, што збавіліся ад гэтага свінства!» — ледзь не штодня паўтарала бабуля, і было незразумела, чаго болей у яе словах: спробы канчаткова пераканаць самую сябе ці праўдзівай уцехі. Тое лета-96 насамрэч было для нас адметным. Першае лета без парсюкоў, але пакуль што з паляндвічкамі ў кладоўцы. Адзавышца збавіцца ад свінства бабуля не асмелвалася гадоў пяць, нягледзячы на ўгаворы дзяцей і стан здароўя...

Летам да гадавання свінства далучаліся і мы з сястрою. Ужо гадоў у 8—9 рвалі зелле, збіралі паданкі яшчэ раней. Спяраша дзеля выхавання і прывучэння да працы, пасля ў нашай дапамозе з'явілася рэальная патрэба: бабуліна здароўе год ад году горшала, дзядуля таксама не маладзёў. Не скажу, што рваць зелле, ды яшчэ ў барознах, а заадно і бульбу праполваць у дзяцінстве і ранні маладосці надта падабалася. Рэзач паданкі, асабліва калі іх назбіралася тры кошыкі, — таксама. Іншая справа — гарбузік! Трашчыць, смачна хрумкае пад нажом, аж сакавітыя пырскі ляцяць, да таго ж на ганку рэжаць, а не ў хаце, бачна, хто па вуліцы ідзе.

Свінні жылі ў векавой будыніне з тоўстых бяровёнаў, пастаўленай яшчэ бабуліным дзедом і падзеленай на дзве палавіны: варыўню і свіран. У куце свірна, напамінак пра ягоную былую веліч, стаялі жорны. У засеку насупраць ляжаў торфабрыкет, трохі далей злева за нізкаю брамкай месціўся загон для свіней памерам з ладную маласямейку, тут у любую пару панавалі прыцемкі і прахалода, праз маленечкае акенца брулілася святло, па вулгах туліліся драўляныя колы ад падводы, бабуля казалася, гэта для таго, каб вулгы не гнілі, а людзі казалі, што яна «нешта знае». Свінням было зручна: рыі колькі хочаш — нічога не звернеш, людзям не вельмі. Пры ўваходзе — суцэльны змрок, за доўгія гады асела і земляная падлога, і сама будыніна. Адчыніць дубовыя дзверы, ступіць на паўметра ўніз з кошыкам зелля ці вядром мяшанкі і не лягнуцца галавою аб вушак удавалася не заўсёды...

Першая мая свежына надарылася ў дванаццаць гадоў. Была лютаўская адліга, на гравійцы стаяў увесь снег, бацька жартам прапанаваў заадно пасадзіць бульбу, каб два разы не ездзіць. Тады я толькі пазірала на тое, што і як робяць суседка з бабуляю, на скрутак кішак у ночвах, вантробы ў тазе ды крываваю конаўку...

«Колькі можна пісаць пра гэтыя смаленні вепрукоў ды дзяльбу кабанчыкаў?» — абуралася некаторыя. Далёкім ад традыцыйнай культуры людзям сапраўды цяжка зразумець, чым гэтая тэма так вабіць. Для гарадскога вясцоўца свежына — адзіная пазбаўленая трагічных колераў экзістэнцыйная з'ява.

Нагода для родзічаў, раскіданых па розных гарадах, зноў сабрацца ў адну сям'ю, незамысленым вокам, па-за будзённымі абставінамі паглядзець на ўласнае жыццё, на тых, хто побач з табою, і зрабіць высновы, часам нечаканыя, часам не надта прыемныя. Бадай усе літаратурныя творы, ад прафесійных аповяданняў да фальклорных паказак, напісаны пра гэта. У кожнай беларускай

сям'і знойдзецца сваяк, адзін ці некалькі, так ці інакш падобны да персанажа вядомага анекдота, які просіць вясковых родзічаў: «Калі будзеце кабана біць, дык пакіньце мне задні мост. Той ліст, у каторым вы прасілі памагчы капаць бульбу, я не атрымаў».

І неабавязкова чакаць хваробаў, хаўтураў ці надзвычайных здарэнняў, дастаткова і памінак белае свінкі, каб зразумець падтрымкі ці ахвяры ад таго, каго не дачакаешся, ён разумны толькі ў свой бок, ніколі сябе не абдзеліць.

Калі б у мяне была магчымасць абраць найлепшыя моманты дзяцінства і юнацтва, пражыць іх яшчэ раз, я б без сумневаў абрала паездкі на свежыну.

Яны надараліся двойчы на год. Успаміны пра гэтую ўрачыстасць даўжынёю ў два-тры дні яскравыя і шматколерныя, здаецца — тое толькі ўчора было.

Больш як паўдня ў дарозе з некалькімі перасадкамі. Спяраша едем з Магілёва аўтобусам да Бабруйска праз Кіраўск ці дызелем да Асіповічаў, а далей як пашчасціць. Ужо цёмначы дабіраем да Глушы, наперадзе чакае шлях даўжынёю ў сем кіламетраў па бязлюднай зімовай гравійцы, заснежаны лес, буйныя зоркі ў небе, гул старых соснаў і бацькава пачуёднае: «Мо заспяваем — няхай дома пачуюць!» Спеваком і музыкаем ён не быў, але вось калоць і разбіраць свіней умеў добра.

Ягонае жаданне спяваць тлумачылася не столькі наведваннем вакзальных буфетаў, колькі прадчуваннем свайго заўтрашняга зорнага часу: «Я яго швайкаю толькі тах — ён захрыпеў і ўпаў!» Толькі аднойчы, не дачакаўшыся бацькавага прыезду, каб хутчэй было, бабуля папрасіла закалоць кабана Хохлю. Той Хохля зрабіў сваю справу і прышоў да стала магарыч піць. А бедны кабанчык узняўся на ногі са швайкаю ў грудзях і стаяў пасярод двара.

Акурат у гэты момант прыбег з аўтобуса бацька і спыніў пакуты. Пра гэты выпадак ён заўсёды памятае і пры кожнай нагодзе нагадвае пра яго іншым, каб таксама не забываліся і цанілі ягонае майстэрства: «Чалавек пайшоў ад свінні. У яе такія самыя органы. Я хірург!»

Заходзім у вёску, стукаемся ў хату.

— Хто там? — пытае дзядуля.

— Ішлі, з дарогі збіліся. Пусціце пераначаваць, — жартуе бацька.

— Заходзьце!

Вітаемся, абдымаемся са старымі і дзядзькам. Пасля вячэры мы з бабуляю сцелем ложка, шукаем бацьку і дзядзьку адзёжу на заўтра. Усё мусіць быць зручнае, цёплае і па памеры. Экіпіроўка для свежыны падбіраецца надзвычай адказна, з павольным абмеркаваннем кожнай яе дэталі, нібы размова ідзе пра канцэртныя строі эстраднае зоркі.

Заўтрашнім ранкам ужо напалена печ, стаіць вада ў чыгунах, нетаропкая хада, узважаныя размовы. Мужчыны выходзяць.

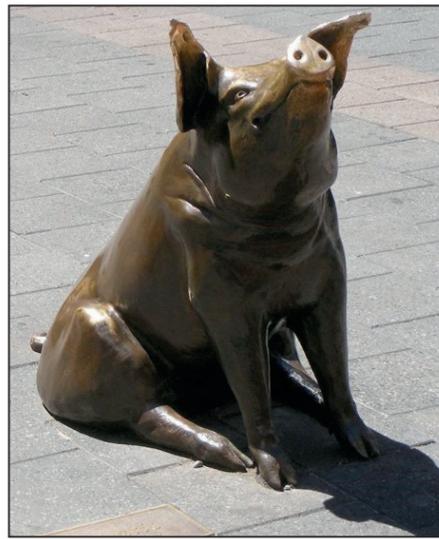
Выводзіць кабана з катуха ў двор дзядуля. А пасля вяртаецца ў хату і плача. Ён, ветэран вайны, бачыў кроў і смерць неаднойчы ў ваенны і мірны час.

— Чаго ты? — хвалюецца бабуля.

— Карміў, карміў усё лета, а яны ўзлялі і адразу павалаклі.

— Цыфу ты! Канешне, што ім той кабан — здараўцы такія! Знайшоў, па чым плакаць, я ўжо думала, пакалечыў каторага! — зусім нязлосна абуралася бабуля.

...Чорны абсмалены газавы лямпай вялізны кабан ляжыць на шчыце з дошак. Побач вядро вады. Кіруе працэсам бацька. Каб адчуваць сябе зоркаю і пераможцам, яму не трэба сусветная вядомасць, дастаткова і чатырох сваякоў.

— Шкрабіце лепш... Ліні вады... Ды не пад ногі! Ваісціну сказана: услужлівы дурак апааснее врага!..

Кроў на снезе. Водар абсмаленай скуркі. Плойма вясковых каткоў у чаканні спажывы. Дзіўна: гэтая заколатая істота зусім не атаясамліваецца з парасяткам, якому я ўлетку амерыканскую канюшыну цягала. Не плачацца.

Настрой святочны. Пакуль не пачалі разбіраць і насіць вантробы ў хату, кручуся побач: то вады прынясу, то анучу, то конаўку. Нават паспяваю зляпіць са снегу свіначую галаву і паставіць яе высока на вароты. Атрымліваецца нешта накштальт помніка.

Бабуля пытае, на колькі пальцаў у кабана сала, і неўзабаве кічка сабе на падмогу.

Абіраем здор з сеткі. Пасля разводзім кішкі ў ночвах. Гэтая праца патрабуе спрактыкаванасці, пільнасці і добрых вачэй, каб не парваць кішку. Але час ад часу ўсё адно рвецца, тады бабуля загадвае то патрымаць, то завязаць, інакш усё заплыве і не будзе ніякіх каўбасаў.

Мужчыны спраўляюцца разабраць свінчо да таго, як звечарэе.

Збіраемся за стол на бядесу. Патэльня сала з мясам, патэльня падпечанае крыві, пячонкі і мазгоў.

Мяса смажыць заўсёды бацька.

— Чорт цябе ведае, што ты з ім робіш, чаруеш, мусіць, так смачна выходзіць! — падхваляе дзядзька.

Яно сапраўды смачнае, не калгаснае вадой з камбікормам кормленае, сала, што масла, само ў рот просіцца. Скрутак тоненькай, высмаленай скуркі ў шклянцы. «Толькі ж во па двары бегала!» — не можа стрымаць сваёй радасці бацька. Дзякуюць старым, што выкармілі, за сталом напачатку ўсе размовы круцяцца вакол свіней.

— Во ў нас тут колюць, а ў некаторых рэжуць.

— А ў Чавускім раёне ў вуша страляюць!

— Інцярэсна! Як на ахоце!

— Ага, ахота — на ўвесь двор адзін ты і кабан!

Дзядзька з бацькам на ўцеху іншым працягваюць нязлосна кпіць адзін з аднаго:

— Ты вурдалак! З кабана кроў піў.

Аднак бацька не крыўдуе за вурдалака, ягоны адказ гучыць ухваляю кабану і гаспадарам:

— Была б кепская кроў, не піў бы.

Надыходзіць час традыцыйнай спрэчкі за лепшую самагонку. (У часы антыалкагольнага закону купонаў і цукровага дэфіцыту яе не гнаў хіба гультай.) Першым сваё пітво выцягвае дзядзька. У шклянкой бутэльцы з-пад «пепсі-колы» тырчыць нейкая доўгая былінка.

— На зуброўцы настоена, — з гонарам абвясчае дзядзька.

— Ты гэтую травіну пад плотам знайшоў! — пасміхаецца бацька і дастае сваю. — Тваю самагонку лянівая цешча гнала, — падколвае ў адказ дзядзька.

Бабуля не п'е зусім, у яе ціск, яна судзіць ў гэтай спрэчцы. Бярэ на язык адзін і другі напой. Пасля загадвае мне:

— Ліні мне, унучка, на руку і падпалі.

— Табе ж балюча будзе!

— Не бойся!

Дзядзькава анімаецца адразу. Бацькава нешта не падхапілася. Хвалююся за бацьку. Лічу яго найлепшым самагоншчыкам у свеце. Ён з усяго ўмее гнаць: і з павідла, і з падушчак. Яшчэ раз чыркаю запалкай. Успыхвае сіні агеньчык. Ад радасці пляскаю ў ладкі: «Ура! Вы абодва добрыя самагоншчыкі». Бабуля хваліць брагу з кісялю ў пачках. Бацька просіць мяне запісаць рэцэпт. «На адну выварку вады чатыры пачкі кісялю...» — старанна выводжу літары на зялёнай вкладки шытка.

Заснежаныя словы ў месяцавым святле пазіраюць на мяне з чорных вокнаў. «Колькі ў небе зор, цяжка палічыць...» — шырокай павольнай ракою разліваецца па хаце аксамітны бабулін голас. Я сяджу побач з ёю, апранутая ў яе падарунак — шарсцяны спартыўны касцюм — найлепшы строй для любой нагоды ў тагачасных падлеткаў, паспрабуў яшчэ купі! Злупіўшы патэльню мяса, адчуваю сябе шчаслівай, спяшаюся наталіцца цеплынёю гэтай халаднаватай хаты. Бо ўжо цяпер у свае трынаццаць разумею: цяплей, як тут, мне больш нідзе не будзе. Дзядзька з бацькам ідуць адпачываць. А наша з бабуляй асноўная праца толькі пачынаецца. Трэба пачысціць, памыць і папарадчыць усю свіначую стрававальную сістэму. Рабіць гэта адной не магчыма.

У школе ўжо вучым біялогію, бабуля таксама настаўніца біялогіі і хіміі. Яна падрабязна распавядае пра адсутнасць апендыксу ў свіней, паказвае слягую кішку, інакш кутніцу, страўнік, тонкі і тоўсты кішэчнік, тлумачыць, для чаго гэта ўсё трэба свінні і што з гэтым усім зробіць павальна гаспадыня. Лью ваду зверху, кавалак кішкі выварочваецца, як панчоха.

Ранняя вясню падсушаныя каўбасы і салёныя паляндвічкі дзядуля будзе вэндзіць, пасля яны зоймуць сваё ганаровае месца на цвіках у кладоўцы пад самым дахам і захаваюцца да наступнай свежыны.

Апошняя свежына для нашай сям'і выдалася памятнай, ледзь не містычнай. Загадзя ведалі: яна насамрэч апошняя. Бабуля канчаткова вырашыла больш не гадаваць парсюкоў. Не мучыць сябе і дзядулю. Яму было ўжо добра за восемдзесят. Ёй самой патрабаваўся догляд: «Каб у бальніцу легла б, першую групу далі б, але хто мяне ў той бальніцы глядзець будзе!»

Бульба пагарэла ўся ў спёку. Старыя запасы сечанкі і мукі, зробленыя ў ранейшыя часы, скончыліся. Тады я ўжо вучылася на другім курсе. На каталіцкія каляды калолі адразу дзвюх свіней, таму прыехалі на свежыну і маці, і бацька.

Як толькі мы выйшлі з Глушы, па ўсім наваколлі згасла святло. Запалілася толькі назаўтра ўвечары, калі заканчвалі мыць кішкі. Рانیцю збіраліся ў Магілёў, шчэ цёмначы, выйшлі на глушанскую аўтастанцыю — не пашчасціла: ноччу адліга маразамі змянілася — страшэнная галаледзіца, хоць на каньках едзь. Спознішся на аўтобус — да вечара ў Магілёў не дабярыся. І мы дарогаю ляліся між сабой, шукаючы вінаватага. А вінаватых не было.

Нібы нейкая вышэйшая сіла зрабіла апошнюю свежыну знарок працяглай па часе, нібы заклікала нас пачакаць, затрымацца, запомніць да драбніц.

«Добра, што збавіліся ад гэтага свінства!» Ды не, не збавіліся, бабуля, не збавіліся. Снежанымі адвечоркам, калі я сяджу ва ўніверсітэце на пары па метады прыродазнаўства, мне хочацца напісаць зусім не тое, што прынята чытаць на пасяджэннях нашага літаб'яднання. Пра зіму, па першым часе неспраўднёю без свежыны, і бегонію клінападобную ў зялёным кутку кабінета, бо яе пухнатыя, з ружовымі пражылкамі лісты ўсё больш нагадваюць мне парасячыя вушы.

Не забываецца. Ды й ці магчыма?

Кагнітыўны дэкаданс

Анатоль ІВАШЧАНКА

гадавалі сады
унутры
хараство — у вачох ды хто ж бачыць
адчуваю свае сорак тры
рыхтык бравы жаўнерык удачы

залацістага яснага дня
прычакаць
толькі хрэн прычакаеш
калі будзеш сядзець і чакаць
айкумена мая дарагая

зноўку цесна ў асадах радка
пачуццю што вадою між пальцаў
ды чакае рака

рыбака
(ды рыфмуецца лёска/луска)
і як заўжды — дачорта дарадцаў

вырывалі равы
два на тры
выракаліся альфаў ды мачаў
хараство
у таго хто ўнутры
ён пабачыць і можа
прабачыць

айкумена мая дарагая
дагарае ад краю да краю
беспрытульны жаўнерык удачы
жо нё манж па сіс жур
няйначай

Кагнітыўны дэкаданс¹

пахне восенню
ці — патыхае
горад мой
аблічча губляе
ці гэта я
губляю мой горад
ці мо гэта я
губляю мой голас

*

можа замежжа
можа заможжа
можа памежжа
можа бязвежжа
можа паднеб'е
мо паднябенне
можа нястача
а мо не прадбачыў
мо абгаўнялі
а мо цырк з канямі
можа на волі
а мо на прыколе

*

гэта мой горад
гэтай мой голас
гэта мой голаў
цімонямой
?

Галасы

cum tacetis clatatus

мы жывем і не чуем свае галасы
галасы нашы бы пад сярпом каласы
у бяздонную неварачь-прорву ляцяць
у спякую бязмоўную студню

вы паслухайце як аглушальна маўчаць
усе тья каго столькі год не чуваць

што не ўзмозе далей сваю немасць трываць
чужаніца
адсутны
адсуну-
ты

нафігатарам верыць —
у лес не хадзіць
абіраем маршрут
праз лугі ды палеткі
трэба слушныя вушы
сабе адпусціць
каб пачуць спеў душы
што выпыхвае з клеткі

з нелегалкаю-мухай
праз золку імжу
мы фарсум кардоны
часы
і парсекі
нацягнула прырода
дажджу паранджу
і санліва
прымружыла вейкі

а ў булонскіх лясах
ні кляшча ні грыба
і — у Сене даўно
пра ляшча ані згадкі
нас вучылі: жыццё
верблюда — барацьба
толькі што нам бадзягам
а нам — анігадкі

нафігатарам верыць —
сябе не любіць
і пакуль плебс спявае
абрыдлага лепса
мы пакуем запlechнікі
рондлі
мяхі
і збягаем ад лепса
ад плебсу —
да лесу

Маленькі кашэчы сакрэт

Што трэба для шчасця котцы?
Не так і многа, здаецца, —
нязлого ціхага слоўца
ад сэрца — такое бяды.

Што трэба для шчасцейка котцы?
Здаецца, зусім небагата —
каб нештачка ў місцы любімай
было хоць на донцы заўжды.

Каб тья, хто ёсць яшчэ ў хаце,
былі між сабою ў суладдзі,
у міры, спакоі і згодзе,
ў любові ўзаемнай жылі.
(Ды не забываліся коцю
палашчыць калі-нікалі!)

Што котачцы трэба для шчасця?
Зусім небагата, паверце —
каб не зачыняліся дзверцы
у лязеньку ды ў туалет.
Было каб з чым пагуляцца,
было каб дзе пакацацца...

Такі вось зусім невялічкі,
маленькі кашэчы сакрэт.

мне б хацелася
напісаць нешта светлае
лёгенькае нештачка
бы smooth jazz
ці там bossa nova
празрыстае
бы ранак кастрычніцкі
у мёрах ці ў лунях...
сэрца расхінуць
як пісалася ў дваццаць
ці хоць бы
ў дзевятнаццатым...

толькі
воск у вушах
клубок у глотцы
сцяжка на запяцях
крокулевакрокуправа

людзі вяртаюцца
і няёмка глядзець ім у вочы
але гляджу

глыток за людское...

ну а наогул
паэт мае права на ўсё
(аўтар калі хто забыўся
заўжды мае рацыю)
можа да прыкладу так рыфмаваць
як стэндапер басё
нат і не сніў
ну а можа —
фігачыць напалмам амаль як маяк блін
палітінфармацыю

сэнсэі мае
калі гэта цікава табе
былі велімір ваназар ды язэп
потым віцька з ягорам
потым адзін не заўсёды цвярозы хайдзін
што цягаўся па менску
з вялікім таёжным прыборам

шлях мой ляжаў
паміж пустак версэ
паўз амфібрахію льды
ды балоты харэю
(цераз верлібра-
вую дыярэю)
рыхтык вядомы узломшчык
з камандас туды і сюды
думаў — шукаю таемную шчыліну
ў камені
сам жа тым часам — матляўся на рэі

вось жа паэт
толькі шырма фіранка
галімы падман
то — без фігураў рыторыкі
лёгенька дружа абыдземся
(нехта напэўна чакае
на файную рыфму “падман”)

што ж мінус лайк мінус вайб
мінус...
дохтур паходу абідзеўся)

то бок не будзе
літаньяў
падлікаў начных цыгарэт
колькі маўляў засталася
глыткаў і зацяжак мой дружа
з трону-клазету глядзіць задуменна
ў прастору бязмоўны паэт
з немым дакорам:
узяўся за верш —
то: усрыся
а здужай

К. З.

Малаком
між радкоў
То саваю
то пнём
Дзікім грэцім
агнём
Малапольскім
канём
Між вачэй
кулаком
Між радкоў
малатком
мані падмэ
дот ком
Небыццё
ветраком
І быццё
як сітком

напісаў на пяску два словы
з клічнікам у канцы

покуль карміў нахаб-альбатросаў
чыпсамі ды лапкамі крэветак
нейкая дзяўчына
што ішла па беразе
спынілася каля майго паслання
узьяла сухую галінку
дапісала шtosьці ніжэй
і пайшла сабе далей
уздоўж прыбою
басанож

счакаўшы нейкі час
устаў каб паглядзець
бо цікава ж
што там яна дапісала
няўжо — тое самае
пра што адразу падумаў

толькі з'ела
мора яе словы
а мае чамусьці
не

На Сяляве —
сэляві:
прачынайся і лаві.

#Хайку-няхайку

*

ішоў па вуліцы
паслізнуўся. упаў.
ачуўся — верш.

*

руля вудзільна
нацэленая ў неба
ў чаканні навін

*

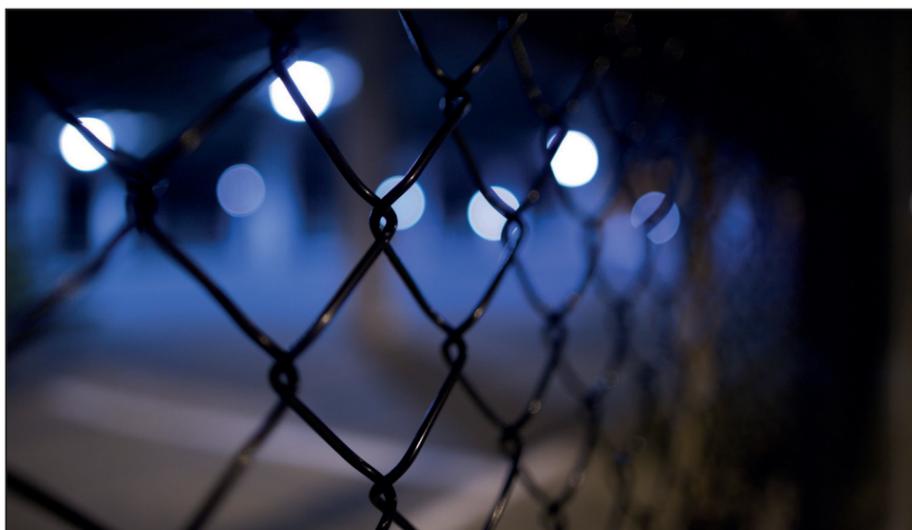
усплэскі ракі
за выгінам берага
dit spiro sprego

*

згатаваць дранікаў
ці памедытаваць
няпросты ранішні выбар

*

кава
з дамешкам дажджу
не горшы пачатак дня
не горшы пачатак
верша

Фота pxhere.com

¹ Назва верша пазычана ў Ліды Наліўкі.

Казкі пра дзіўных людзей з розных куткоў Беларусі

Адам ГЛОБУС

Чалавек-дым

Чуў, што ў Друі нейкі час жыў цыган, якога клікалі Чалавек-дым. Мянуські далі дзіўнаму чалавеку, бо ён мог прыйсці на бераг Дзвіны, стаць тамака, перакінуцца ў дым і над вадою пераліцца з Друі ў Пядрую. Усе людзі тады пераплывалі Дзвіну на пароме ці на лодачцы, а Чалавек-дым пералітаў яе нават у самы моцны вецер з Друі ў Пядрую і з Пядруі ў Друю.

Чалавек-камень

У гарадку Скідзель жыў татарын, які мог абярнуцца ў камень і кінуцца пад ногі ворагу. Ён так трапіна падаў пад варожы абутак, што чалавек разбіваў і ламаў сабе вялікі палец на назе. Няважна, быў той чалавек у чаравіках, пантофлях, чобатах ці ботах, палец усё адно біўся аб камень і ламаўся, нават тады, калі на назе ў ворага сядзеў валёнак з галёшам. Скідзельскага татарына-чарадзея, здатнага перакінуцца ў вялікі бульжнік, тамтэйшыя людзі добра ведалі і называлі Чалавек-камень.

Дзяўчына-свіст

У мястэчку Свіслач адзін час жыла майстрыца свістаць. Яна магла так чароўна высвістаць мелодыю, што, пачуўшы яе, чалавек напаўняўся каханнем. За невялікія грошы майстрыца на-свіствала дзяўчатам мелодыі на тэлефон. Дзяўчаты давалі паслухаць чарадзеіны свіст хлопцам, якіх жадалі ажаныцца на сабе. Для кожнага хлопца на-свіствалася асобная мелодыя. Майстрыца глядзела на фотаздымак і прыдумляла новую мелодыю закаханасці. Аднаго разу свіст не спрацаваў, і дзяўчына, што замаўляла мелодыю, запатрабавала вярнуць грошы. Зразумела, што чараўніцы нікому ніколі грошы не вяртаюць. Дзяўчына-свіст паабяцала вярнуць грошы праз тыдзень, а тым часам яна прысвістала сабе ў жаніхі хлопца, на якога нібыта чарадзеіны свіст не падзейнічаў. Хлопец ажаныўся на Дзяўчыне-свіст, і маладыя з'ехалі са Свіслачы ў вялікі свет.

Чалавек-самалёт

У Оршы на ільнокамбінаце вяртаўніком працаваў латгал. У ягоныя абавязкі ўваходзіў і штогадзінны абыход тэрыторый. Стамленаму жыццём вяртаўніку цяжка даваліся тыя абыходы. Калі боль у нагах рабіўся косткаломным, латгал уздымаўся на які метр над зямлёй і паціху аблятаў бязлюдны начны ільнокамбінат. Некалькі чалавек бачылі начныя палёты вяртаўніка, але не верылі вачам. Не верылі, а ўсё адно сталі называць латгала Чалавек-самалёт.

Чалавек-ключ

У Пінску жыў швед, якога тамтэйшыя людзі называлі Чалавек-ключ. З дзяцінства той швед меў адметны талент — адчыняць замкі. Ён і прафесію выбраў адпаведную — хуткі выраб ключоў і рамонт замкоў. Паслугі Чалавека-ключа не называлі таннымі, але і якасць тых

паслуг вартая самай высокай адзнакі. Шкада, што жыццё Чалавека-ключа займела кепскі выверт. Адзін злыдушнік так моцна зайздросціў майстравітаму шведу, што напаў і малатком паперабіваў яму пальцы на правай руцэ, але Чалавек-ключ левай рукою схопіў вялікі ключ і дзюбкай ключа паўскрываў нападніку артэрыі. Злыдушнік сцёк крывёю, а Чалавек-ключ уцёк з Пінска, а куды — хто ж нам скажа.

Чалавек-матор

Зазвычай чужыя людзі даюць мянуські, але ёсць выпадкі, калі сам чалавек пазначаецца запамінальным мяном. Паляшук з Мазыра называў сябе Маторчыкам, а потым і Чалавекам-маторам. «Я — Чалавек-матор, я магу працаваць за двух!» Ён і працаваў за двух, а потым за трох і за чатырох. Начальства любіла Чалавека-матора. Начальства любіць, калі за адзін заробак атрымліваеш зробленага на чатыры нормы. Начальства пачало звальняць людзей, а звольненныя ўзялі ды праклялі Чалавека-матора. Звольненны папрасілі чорта, каб ён заглушыў Маторчыка. Чорт і заглушыў. Чалавек-матор імчаў на працу на матацыкле, не справіўся з кіраваннем, вылецеў з шашы ў сквер і забіўся аб дрэва.

Жанчына-маланка

У Дзятлаве ўсе ведалі караімку, якая ўмела лётаць. Яна ўздзімалася насустрач чорным навалнічным хмарам. Калі з чарнаты вылятала асляпляльная маланка, караімка хапала яе за шыю і ляцела з ёй да зямлі. Каля самай зямлі жанчына накіроўвала вострую дзюбу маланкі ў вялікі валун. Слыхаломны грукат каціўся па Дзятлаўшчыне, а валун ад удару раз'ятранай маланкі крышыўся на дробнае зерне. Шмат валуноў пакрышыла Жанчына-маланка на маргінэсе тамтэйшых палёў. Удзячная Дзятлаўшчына і праз сто гадоў добрымі словамі згадвае сваю работніцу — Жанчыну-маланку.

Чалавек-воўк

У Ваўкавыску жыў малады чэх, які ў нядзелю разам з дзяўчынай прыехаў у Мінск, каб пагуляць па святочнай сталіцы. Надвор'е стаяла кепскае: ледзяны вецер з мокрым снегам. Таму маладыя людзі завіталі ў краязнаўчы музей, дзе спыніліся каля шклянавокага пудзіла ваўка. Чэх пасмяўся з пудзіла і запэўніў спадарожніцу, што каб ён нацягнуў на сябе воўчую скуру, дык быў бы значна больш падобны да ваўка-драпежніка, чым гэтая нягеглая напханая пілавіннем музейная пачвара. Дзяўчына ўзрадавалася і сказала, што ў яе дома ёсць вялікая воўчая шкура. Маладыя людзі вярнуліся ў Ваўкавыск, пайшлі да дзяўчыны, і хлопец нацягнуў на сябе звярную шкуру, а тая вазымі ды прырасці да яго. Так у Ваўкавыску з'явіўся Чалавек-воўк. На яго шмат хто паляваў і шмат хто палое цяпер, але тое дзікае паляванне ніколі не сканчалася добра для жорсткасэрных паляўнічых. Дзяўчына, на вачах у якой хлопец ператварыўся ў звяру, уцякла ажно ў Рым і схавалася там у Ватыкане.

Дзяўчынка-рысь

У Гомель прыехала сям'я таджыкаў. Уцяклі людзі ад вайны, пасяліліся на гарадскім ўскрайку, у маленечкім дамку. Маці з бацькам пайшлі працаваць, а іх дачка стала хадзіць у школу. Ёй было цяжка, бо навокал чужыя людзі ды іх чужы свет, але вучоба пайшла надзіва

добра. Праз які год разумніца-таджычка ўжо хадзіла ў выдатніцах. Усе яе любілі, акром выкладчыцы літаратуры. Тая проста здэкавалася: заніжала адзнакі, нагадвала пра цёмны колер скуры, папракала за танную і цыраваную адзежу. Даздэкавалася і дапапракалася да таго, што вучаніца вырашыла забіць настаўніцу. Дзяўчынка пранесла ў школу шырокі нож, падышла да настаўніцкага стала, замахнулася і паспрабавала прабіць нажом шыю. Пэўна, каб не міласэрная прырода Гомеля, вучаніца і забіла б настаўніцу літаратуры. Прырода вырашыла зрабіць інакш... Як толькі дзюбка нажа дакранулася да белай шыі настаўніцы, вучаніца ператварылася ў Дзяўчынку-рысь. Нож бразнуўся на падлогу. Знямая на-стаўніца атрымала ўдар кіпцюрастай лапаю па белай, як крэйда, шчацэ. Дзяўчынка-рысь выскачыла з класа праз акно, і больш яе ніхто ў Гомелі і не бачыў.

Чалавек-шар

У Мінску ў раёнчыку Асмалоўка здымаў пакой малады карэец з прозвішчам О. Раз на тыдзень, у нядзелю ранкам О бегаў з Асмалоўкі ажно на Мінскае мора. Бегучы па Мінску, карэец так разганяўся, што за кальцавой дарогай ператварыўся ў шар і каціўся да мора ў выглядзе шара. На беразе мора той шар спыняўся, і О вяртаўся ў звычайнае хлапечкае карэйскае аблічча. У Асмалоўцы карэйца называлі Чалавек-шар, што трапіна і слушна.

Дзяўчына-запальнічка

У ахопленым рэвалюцыяй Віцебску жыла маладая кітаянка Тао Бін. Яна вучылася маляваць у студыі Казіміра Севярынавіча Малевіча і пісала вершы пра таемную закаханасць у настаўніка. Тао Бін цэлы тыдзень выпісвала вершы ў танючкім шшытку, а ў нядзелю чытала іх мастачкам-сяброўкам. Пасля працывання шшытак з вершамі паліўся ў печцы-буржуйцы. Адна з сябровак мела феменаальную памяць, яна запамінала пачутыя ў нядзелю вершы і дома запісвала іх. Назбіраўшы больш як сотню вершаў ад Тао Бін, сяброўка занесла іх у мясцовую газету, дзе іх выдрукавалі асобнай кніжачкай. Сяброўка думала, што такім чынам парадзе Тао Бін, але моцна памылілася. Пабачыўшы зборнік, паэтка пачырванела ад сораму так моцна, што ператварылася ў слуп полымя і згарэла дашчэнт. У памяці сябровак-мастачак яна засталася Дзяўчынай-запальнічкай, бо так яе называлі за тое, што паліла вершы пра закаханасць у печцы-буржуйцы.

Жанчына-качка

У курортным мястэчку Нарач расказваюць гісторыі пра Жанчыну-качку. Рыбак, які захапляўся падледным ловам, бачыў, як на беразе возера маладая жанчына цалкам распранулася і пайшла па прыбярэжным лёдзе да чорнай вады. З кожным крокам жанчына змяншалася ў памеры, а калі дайшла да вады, мела росту са звычайную шэрую качку, у якую там жа і ператварылася. Жанчына-качка паплавала па чорнай ледзяной вадзе і ўзнялася з яе ў шэрае неба. Там яна зрабіла вялікае кола над возерам і мястэчкам, а потым вярнулася да сваёй адзежы, перакінулася ў аголеную жанчыну, апранулася і сышла. Доўгі час рыбаку ніхто не верыў, ажно пакуль улетку Жанчыну-качку не пабачылі паляўнічыя. Тады нарочанцы паверылі і паляўнічым з рыбаком ды пачалі ганарыцца тым,

што маюць на сваім возеры Нарач такі цуд прыроды.

Дзяўчына-матылёк

У Чэрвені жыла-была Дзяўчына-матылёк. Так тамтэйшую маладзенькую чэшку празвалі чэрвеньцы, бо яна магла з дзяўчыны перакідацца ў матылька, а з матылька — у дзяўчыну з новай сукенкай. Дзяўчына-матылёк апранала старую сукенку, выходзіла ў сад, становілася пад яблыняй і рабілася матыльком колеру сваёй сукенкі. Потым яна ўздзімалася высока ў неба і ляцела ў накірунку да сонца. Калі ў той час сонца мела залаты колер, крыльцы матылька рабіліся залатымі. Матылёк вяртаўся пад яблыню і рабіўся Дзяўчынай-матыльком у залатой сукенцы. Так пад яблыняй магла з'явіцца і ружовая сукенка, і чырвоная, і жоўтая. Шмат хто з чэрвеньскіх дзяўчат зайздросціў Дзяўчыне-матыльку і злосна пляткарыў пра яе. Маўляў, яна вядзьмарка, яна таварышча з душаедным д'яблам, які сядзіць у яе садзе на яблыні ў выглядзе цмока-абібока. Плётка пра Дзяўчыну-матылька назбіралася ў Чэрвені столькі, што яна не вытрывала, сабрала сонечныя сукенкі ў валізу і паехала жыць у Прагу, дзе бабуля пакінула ёй маленечкую кватэрку ля Карлава моста.

Хлопец-вадамер

У Стоўбцах некалі жыў Хлопец-вадамер. Расказвалі, што ён на матацыкле ездзіў уначы на возера Бяздонку. Там становіцца на падушачкі ўсіх дваццаці пальцаў і слізгаціць па паверхні азёрнай вады так, нібыта гэта не вада, а самы сапраўдны цвёрды і тоўсты лёд. Робіць ён гэта пад поўняю. Каб спраўдзіць расповеды пра слізгаценне чалавека па вадзе, нібыта ён не чалавек, а нейкі павук-вадамер, адна дзяўчына са Стоўбцаў зрабіла выгляд, што закахалася ў Хлопца-вадамера і прапанавала з'едзіць разам на лясное возера. На беразе Бяздонкі дзяўчына папрасіла паказаць ёй надзвычайнае слізгаценне. Хлопец-вадамер паабяцаў, што пракоціцца па вадзе тады, калі дзяўчына пакажа пяцельку. Дзяўчыне зрабілася няёмка, бо яна загадзя папярэдзіла знаёмых спартоўцаў пра начную паездку да Бяздонкі. Спартоўцы хаваліся на беразе, каб на свае вочы пабачыць, як чалавек пабязжыць па гладкай вадзе. Дзе што толькі не робіцца дзеля таго, каб стаць сведкам дзіва дзівоснага. Дзяўчына агалілася і паказала пяцельку. Хлопец-вадамер пабег па вадзе. Спартоўцы так захвалываліся ад убачанага цуда, што паскакалі ў Бяздонку і ўзнялі хвалі. Хлопец-вадамер наляцеў на ўзнятую хвалю, паваліўся, трапіў пад ваду, захлынуўся і пайшоў на дно. Праз тры дні яго знайшлі ў чорным донным глеі і выцягнулі на бераг вадалазы. Усе Стоўбцы схадзілі на пахананне Хлопца-вадамера і паслухалі гісторыю, як дзяўчына загалілася і паказвала цнатлівую пяцельку.

Чалавек-ракета

У Ракаве ў сярэдняй школе вучыўся хлопец, якога называлі Чалавек-ракета. Называлі з павагай і пэўным захапленнем. Раней яго клікалі інакш: Таўстун, Бамбіза, Кабан... Не варты тут пералічваць і больш брыдкія мянуські, якіх таксама хапала; але ўсе яны зніклі ў адзін дзень. На спартовай пляцоўцы аднакласнікі абражалі сапраўды неверагодна тоўстага хлопца. Ён зрабіў выгляд, што пакрыўдзіўся і збяўся. Ён адыйшоў на метраў трыццаць ад зграі злых аднакласнікаў, раскінуў рукі, разанаўся і ўсім сваім магутным целам збіў з ног ажно пяць крыўдзіцеляў. Збітыя і агаломшаныя школьнікі падумалі, што гэта толькі аднаразовы поспех Кабана. Яны паспрабавалі ляцаца, але, пабачыўшы, як Чалавек-ракета зноў уздымае рукі, каб пачаць напад, вырашылі суцішыцца і болей не рызыкаваць. Тады ў Ракаве і з'явіўся замест Кабана новы герой — Чалавек-ракета.

Казкі пра дзіўных людзей з розных куткоў Беларусі

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

Чалавек-куля

У Лагішын з Падляшша прыехаў малады лях. Меў ён праект па вырошчванні цюльпанаў. Справа пайшла, і ў нейкі момант ляху здалася, што ён схпіў Бога за бараду. Якраз у той момант, пасярод ночы да ляха прычыкільгаў кульгавы чорт і прапанаваў схадзіць разам на паляванне, абяцаў, што ўпалююць пару-тройку ваўкоў. Хітры лях сказаў, што няма ў яго ні стрэльбы, ні патронаў, ні вопраткі паляўнічага. Чорт прынёс стрэльбу, патроны і вопратку. Тады лях папрасіў яшчэ і боты прынесці. Пакуль кульгавы хадзіў па боты, лях у адным з патронаў замяніў жакан на срэбны шарык. Той шарык падаравала яму маці, сказаўшы, што менавіта срэбны шарык можа дапамагчы ў чорную часіну. Калі чорт з ботамі ў руцэ з’явіўся на парозе, лях узняў рулю і стрэліў у яго. Срэбны шарык вырваў у чорта кавалак шыі, і той сцёк чорнай крывёю. Давялося выклікаць міліцыю, а міліцыянты, пабачыўшы чорта ў лужыне чорнай крыві, паклікалі вайскоўцаў-памежнікаў. Каб не палохаць народ, вайскоўцы з міліцыянтамі закапалі мёртвага чорта на балотах, а ляху прапанавалі неадкладна вярнуцца ў роднае Падляшша. Ёсць прапановы, ад якіх не адмовіцца, каб ты і захацеў. Лях прадаў справу лагішынцам і вярнуўся на Падляшша. Ад яго засталася ў Лагішыне легенда пра Чалавека-кулю, які застрэліў чорта срэбным шарыкам.

Чалавек-звон

За Мсціславам у вёсцы Новыя Віхранны некалі жыў рудабароды русіч, якога клікалі Чалавек-звон. Клікалі так, бо раз на год у Пасху ён залазіў на званіцу, што ўздымалася над разбураным манастыром у Пустынках. Там ён цэлую гадзіну біў у звон. Людзям казаў, што будзе біць у звон да той пары, пакуль манастыр не пачнуць аднаўляць. Цэлых шэсцьдзесят гадоў Чалавек-звон уздымаўся на званіцу. Калі манастыр пачаў аднаўляцца, русіч прапаў. Цікава яшчэ і тое, што на званіцы ніякага звону рэстаўратары-аднаўляльнікі не знайшлі; выглядае на тое, што рудабароды русіч сам ператвараўся ў вялікі звон і гудзеў над Пустынкамі, каб нагадваць людзям пра патрэбу аднавіць манастыр, што быў пастаўлены і вякамі стаяў на святой і гаючай крыніцы.

Дзяўчына-люстэрка

У вёсачцы Цівалі, якую паглынуў Мінск, жыла Дзяўчынка-люстэрка. Ідзе сабе па вуліцы і бачыш звычайную дзяўчынку, вярнеш на яе, а яна глянэ на цябе, і ты замест дзяўчынкі бачыш сябе. Сам ты стаіш і не варухнешся, а Дзяўчынка-люстэрка ў тваім абліччы заходзіць у хлебную краму і купляе бублік. З цёплым бублікам у руцэ яна-ты сыходзіць, толькі пасля таго як ты-яна паверне за рог дома, да цябе сапраўднага вернецца здатнасць паварушыцца і ты зможаш пабачыць, што ў тваім кашальку паменела капеек, якімі Дзяўчынка-люстэрка разлічылася за бублік з макама.

Жонка-кветка

У Браславе жыла жанчына, якая магла ператварацца ў маленечкую кветку шыпшыны. Тая жанчына выйшла замуж за мінскага кіроўцу аўтобусаў і перабралася ў сталіцу. Пра здатнасць жонкі да

ператварэнняў у кветачку ведаў адно яе муж. У той час з Мінска ў Браслаў лётаў самалёт Ан-2. Каб эканоміць на квітках, жонка ператваралася ў кветку шыпшыны, муж загортаў яе ў сурвэтку, клаў у нагрудную кішэнь пінжака, і так яны ляцелі ў Браслаў. У самалёце, які трапляў у паветраныя ямы, муж расказваў збяллым і напалоханым пасажырам, што ляціць да цешчы на бліны. Распаведы пра бліны крыху супакойвалі пасажыраў, напужаных падзеннямі ў паветраныя ямы. Трэба сказаць, што самым спалоханым у самалёце быў якраз ён — муж з Жонкай-кветкай у кішэні. Ён баяўся, што ў самалёце жонка возьме і з маленечкай кветкі перакінецца ў вялікую голую жанчыну, чыя адзежа ляжыць у чамаданчыку, схаваным пад адкідным сядзеннем. Муж дарма баяўся пазাপланавай метамарфозы. Усё праходзіла, як і мусіла прайсці: з Мінска ў Браслаў і з Браслава ў Мінск муж з Жонкай-кветкай лёталі коштам аднаго квіткі, лёталі і лёталі, ажно пакуль самалётныя рэйсы ў гэтых накірунках не скасавалі.

Ліліпутачка

На шклозаводзе ў Касцюкоўцы, што пад Гомелем, працавала дзябелая чырвонатварая і чырвонарукая цётка. Прыехала яна з недалёкай вёскі на будоўлю. На збудаваным заводзе і засталася ў чорнарабочы. Жыла сабе і жыла, працавала і працавала, ніхто ў яе бок і не глядзеў, ажно пакуль яна не выбралася ў Гомель, каб тамака схадзіць у цырк-шапіто. Чарга па квіткі стаяла даўжэзная, такая даўжэзная, што чорнарабочніца са шклозавода падумала: “Чорт! Не хопіць мне квіткі! Далібог, не хопіць!” Тут і ператварылася чырвонарукая і чырвонатварая цётка ў лялечную ліліпутачку невераемай бялюткасці. Усе, хто пабачыў ператварэнне, знямелі ды знерухомелі. Адно даўгабароды дырэктар цырка-шапіто падбег да Ліліпутачкі, узяў яе за руку і завёў у свой кабінет. Там ён даў Ліліпутачцы рупар і сказаў: “Калі ў цырку пагасне святло, ты выйдзеш на сярэдзіну арэны. Запаліцца адзін пражэктар, і, калі апынешся ў крузе яркага святла, ты ўздэмеш рупар і гукнеш: “Мы-ы па-чы-на-ем!!!” Загарацца рознакаляровыя ліхтары і на сцэну выбегуць артысты. Выбегуць акрабаты і паветраныя гімнасты, выбегуць жанглёры і дрэсіроўшчыкі з малпамі на плячах, выбегуць блазны з чырвонымі насамі, выбегуць барцы і асілкі з гірамі. Выбегуць, зробіць паклон і вярнуцца за кулісы. Разам з імі вярнешся за кулісы і ты”. Ліліпутачка выдатна пракрычала тонкім ігольчатым голасам, які працінае кожнае сэрца наскрозь: “Мы па-чы-на-ем!!!” і засталася ў цырку назаўжды.

Хлопец-абрус

Пад Магілёвам жыў у маленечкім дамку на беразе Дняпра рускі хлопец, які мог стаць звычайным белым абрусам, на якім праз хвіліну з’яўлялася бутэлька “белай”. Так хлопец называў гарэлку — “белая”. У хлопца мелася сяброўка, якая працавала на мясакамбінаце. З камбіната сяброўка прыносіла закуску, хлопец-абрус прастаўляў бутэльку, так адзначаўся кожны выходны дзень. Так кожны выходны рабіўся днём святочным, ажно пакуль Хлопец-абрус не змог праставіць бутэльку “белай”. Ён не толькі бутэльку не праставіў, ён і ў аблічча хлопца не вярнуўся, так і застаўся звычайным белым абрусам назаўжды.

Чалавек-кніга

Усё б нічога, каб кніга была звычайнай, а яна ўся як ёсць чорна-чорная. Даўгабароды перс у Петрыкаве перакідваўся ў чорную кнігу. Ён браў з людзей велізарныя грошы, каб перакінуцца ў кнігу з чорнымі старонкамі. На адной з чорных старонак можна было прачытаць слова з белых літар. Тое слова — ключ да выратавання. Ты атрымліваеш выратавальнае слова, прамаўляеш яго сто разоў і выратоўваешся з бяды. Яшчэ тое, атрыманае ад Чалавека-кнігі, слова называлі формулай поспеху. Каштавала формула поспеху страшэнна дорага, але па яе ў Петрыкаў ехалі заможныя людзі з усёй Беларусі. Ехалі і ехалі, ажно пакуль Чалавек-кніга не знік. Казалі, што з халоднага Петрыкава ён вярнуўся ў гарачую Персію, дзе штоночы на небе ззяе залатая поўня.

Чалавек-трэска

Ён падаў на спіну, падаў плазам, падаў у ручаіну і рабіўся трэскай. У абліччы сухой трэскі ён плыў па бруістай ручаіне ажно да рэчкі, а ўжо на рэчцы прыбіваўся да пясчанага берага і вяртаўся ў чалавечае аблічча. Жыў той Чалавек-трэска на ўскрайку Берасця. Катаўся на ручаінах вясной, калі сыходзілі снягі, і ўлетку, калі моцная залева сцякала ў рэчку ручаінамі. Вучыўся Чалавек-трэска ў берасцейскай гімназіі і пісаў вершы пра залевы, адлігі і ледаходы. Як скончыў гімназію, з Берасця з’ехаў, каб у іншых месцах падаць плазам, ператварацца ў трэску і плыць-плыць-плыць у мора-акіян.

Чалавек-матылёк

У Моталі жыў дзед, які мог зрабіцца белым матыльком. Ён з’ядаў капусную хрупку, нюхаў сухі сланечнік, які пах мёдам, і рабіўся белакрылым матыльком. Той матылёк лётаў па яблыневым

садзе, адпачываў на чэрэшні, уздымаўся у неба і з-пад аблокаў любавався адразу ўсім Моталем. Аднаго дня да Чалавека-матылька падляцела чорная бабачка і сказала, што яна — Смерць, якая прыйшла па яго. Чалавек-матылёк паслухаў і прапанаваў Смерці папалуднаваць, бо яна, пэўна ж, стамілася і не адмовіцца трошкі адпачыць ды падсілкавацца. Чалавек-матылёк ведаў, што чорныя бабачкі, як і белыя матылькі, любяць капусныя хрупкі. Калі Смерць пачала хрумкаць хрупку, Чалавек-матылёк накрыў яе шклянкай. Пад шклянкай Чалавек-матылёк пратрымаў тую Смерць ажно тры месяцы. Трымаў, пакуль не дарабіў усе зямныя справы, а дарабіўшы, стаў матыльком і няспешна паляцеў у бязмежны сад вечнасці.

Чалавек-кішэнь

У Ашмянах жыў фацэт, які меў чароўную кашулю. Будзьма дакладнымі, чароўнаю на той кашулі была адна нагрудная кішэнь. У тую кішэнь можна было схавачь што толькі душа пажадае. Ніхто, акрамя гаспадара кашулі, вядома, тое схаванае дастаць не мог. Нават ніхто ўбачыць не мог таго таемнага, што хавалася ў бяздоннай кішэні. Фацэт там хаваў цыгарэты і выпіўку, аднаго разу ён нават невялічкі легкавічок схавав у кішэнь, калі вяртаўся з Вільні ў Ашмяны. Вось такія дзівосы адбываліся ў Ашмянах. Добра, што пра дзівосы мала хто ведаў. Дарэчы, мянушку Чалавек-кішэнь фацэт прыдумаў сабе сам, раней ён, гледзячыся ў люстэрка, называў сябе Чалавек-мяшок, а крыху пазней пераназваўся ў больш фацэтнае — Чалавек-кішэнь.

Чалавек-маланка

Не навіна, што ў Прапойску мужчыны моцна пілі. Тамака і жанчыны выпівалі, але не так моцна, як мужчыны. Гэта ўсё палова бяды. Палова не самая страшная, другая палова страшнейшая, бо п’яныя мужы білі жонак. Бывала і наадварот, што цвярозыя жонкі лупілі моцна п’яных мужоў. Сярод п’яніц у Прапойску вылучаўся Мечык Рак. Вылучаўся тым, што збіваў на горкі яблык жонку-прыгажуню. Тая прыгажуня падабалася падлетку Славаміру. Каб абараніць прыгажуню ад гвалту, Славамір у час грымотнай навальніцы перакінуўся ў маланку і ўдарыў Мечыка ў галаву. Так садануў, што Мечык счарнеў на вугаль, а гумовыя боты пазляталі з ягоных абугленых ног. Гэта здарылася ўлетку, напярэдадні вялікай вайны, на якой Славамір загінуў. Між іншым, якраз пасля той вайны Прапойск і пераназвалі ў Слаўгарад.

Чалавек-гадзіннік

У Радашкавічах некалі даўно жыў-быў маладзён, якога клікалі Чалавек-гадзіннік. Так яго называлі, бо паўсюль спазняўся. Не было таго дня, каб ён некуды ці да некага не спазніўся. Радашкаўцы думалі, што ў Чалавека-гадзінніка нейкі невыпраўляльны канфлікт з часам. Насамрэч, у маладзёна з Радашкавічаў склаліся цёплыя і нават інтымныя адносіны з несупынным часам, пра якія ён нікому і паўслова не сказаў. Чалавек-гадзіннік умеў спыняць уласны час, ён клаўся адпачываць і ўвесь як ёсць спыняўся. Можна сказаць, што Чалавек-гадзіннік рухаўся супраць плыні звычайнага часу. Усё навокал расло, старэла і змянялася, круцілася і мітусілася, і толькі ён у сонным здранцвенні заставаўся нязменным. Калі раўналеткі пачалі сівець, старэць, згінацца і ламацца, Чалавек-гадзіннік сабраў патрэбнае ў невялічкі чамадан і з’ехаў з Радашкавічаў. У пакойчыку, дзе ён некалі жыў, школьніца знайшла сшытак з дзённікам. З таго дзённіка радашкаўцы і даведаліся пра здатнасць чалавека не толькі спыняць уласны час, а і зноўку ў яго вяртацца і ўваскрасаць.

Прывідды сноў

Іна ШАРСКАЯ

Прыбраўся кветкамі горад,
Дыхае чыста, празрыста.
А недзе сівое гора
Ваўкамі жалезнымі рыскае.

Як вымавіць слова «вайна»,
Гаручае і калючае?
За спомін душы віна
Выпіць. Віною змучаныя

Усе, хто сэрца збярог.
Раве ашалелы вецер
У небе пустых двароў,
У небе знямелых весніц.

Вясна прыйшла і туды —
Пралескі цвітуць і ў пекле,
І прывідды сноў — сады
Салдацкія слухаюць песні.

Памяці сябра

Твае берагі, пералескі —
Далёка, пяхуча, балюча.
Рукой не дастаць, не дабегчы, —
Расой засяваць гаручай.

Але пералётнае сэрца
Адчыніць вароты Раю,
І дзень размалюе шэры
Вясёлкай ад краю да краю.

Бо ведае: не ўміраюць
Тыя, каго мы любім.
З верай вакно адчыняю:
Прылятай, мой галубе!

Напярэдадні Каляд

На ростанях зімы святлеюць вочы неба,
Штодзённую раку я перахажу ўброд,
А за мяне бацькі кладуць жывыя трэбы
На тым канцы дажджоў, сумненняў
і турбот.

Там моляцца за нас, а мы за іх старэем,
А мы за іх ідзем да берагоў душы,
І для сваіх дзяцей мы сталі ўжо карэннем,
Трымаем на плячах зялёны звон вяршынь.

І будзе так заўжды пакуль зямля зямлёю,
І Божы Сын пакуль лякуе ўсіх нябог.
На ростанях зімы пішу сваёй крывёю,
Што небыцця няма. Ёсць вера і любоў.

Заплюшчваю вочы, яшчэ раз заплюшчваю,
нібы снюся сама сабе:
там неба... такое глыбокае неба
нада мной, пада мной і ўва мне...
Ці ўратауюць душу маю вершы?
Разрэджаны подых вяршыняў,
сасновы пах лесу...
Няўжо гэта толькі сніцца?
Але я не герой, зусім не герой,
хоць і назвала сябе гарой,
я проста плыву ў чаўне адным
з краінай маёй, сям'ёй...
Разрэджаны подых вяршыняў
і васількоў у жыццё...
Вось толькі гэты сон, што з ім рабіць:
на полі ляжыць салдат забіты
і ўглядаецца ў цішыню.

24.05.2022 г.

Напамяць чытала сумныя вершы
І так наўна верыла ў шчасце.

Гэтак бывае: успомніцца першы
Каханы, — і — сэрца, і дзверы насцеж.

Зноў так наўна верыцца, сніцца:
Раптам, а можа?.. Трывожна. Мурожна.
Бедная б'еца ў грудзях сініца,
Нібы за кратамі. Божа ж мой...

Гараць снягі,
Сівеюць скроні,
А я — у Бога на далоні.

Паміж дажджамі прарасці,
І сцішыцца блакітнай кветкай,
Каб сны Радзімы бачыць зрэдку,
Хмарынкі родныя пасці.

Усё, што творыцца здаля,
Усё, што вернае на дотык,
Адам, як мёд пчаліны соты.
Бяры, дзяцінная зямля!

Белы верш

Хвілю яшчэ пабудзем вадою,
нахіленым дрэвам, сонцам...
К. Галчынскі

Далонь сваю працягну. Вось крыло.
Мы разам ляцім да сонца...
Прысніся... Прысніся хаця б
Да першага снегу, да першага лістападу.

Я шукала цябе ў паднябенні
праменьчыкаў лета.
Паддашкі усе абыйшла, усе сутарэнні.
Карэнне маё аплятала тваю зямлю,
Калыхала ў калысцы нябёсаў.

Калі холадам сцісне знямелыя скроні,
Гавары са мной мовай аблокаў і вершаў.
На адлегласці подыху.
На алегаласці развітання.
Зайнелы, далёкі,
да сустрэчы, да прылятання.

Перакладзі мяне на мову сэрца.
Усе мае лясны, усе трывогі,
І гэты дзень стамлены, тканы шэрым,
І васільк у жыццё ля дарогі.

Перакладзі хмарынак пазалоту
На берагах ічымлівых птушкі-сонца,
І слова «жыць», і словы «вольна лётаць» —
Сінонімы маёй зары бясконцай.

Перакладзі надзею — светла, шчодро,
І першы пацалунак, і астатні.
Тады скажу табе нарэшыце: «Родны,
А крылы ўваскрасаюць на святанні».

Размаўляю з маімі сябрамі
На старонках падораных кніг,
І крылатых радкоў арыгамі
Дакранаюцца вуснаў маіх.

Пасміхаюся без прычыны,
І святлее на сэрцы з таго,
Што крапаецца неба Айчыны
Вечаровага сонца майго.

Калі каханне папросіць,
Не адмаўляй яму.
Птушкаю сінняй восень
Села ў маю траву.

Стала так светла, велічна.
Вочы мае — вякі.
Вось заспявалі весніцы,
Ўпалі да ног шаўкі.

Суджаны, мной абуджаны,
Быццам жалейка я.
Граі залатымі ружамі,
Званочкамі салаўя.

Фота pxhere.com

Табе кашулю вышыла
Нашча, промням вясны,
І пералётнаю вішняю,
І першацветам лясным.

Ластаўка, сваё сэрца
Да вясны прыгартай.
Не карыся зіме і смерці —
Пры-ля-тай!

Роднай мове

Цябе успомніць сэрца па складах,
Па шылдачках і прыдарожных знаках,
Па дзедавых намоленых крыжах
І па званочках, пацалункам насцеж.

Цябе пазнае сэрца па дажджу,
Па зайнелых восеньскіх каштанах.
Я перайду ўтравелую мяжу
Узнёсласці і падарункаў танных.

І прарасце, і зазвініць жыццё
На скрыжаваннях веры і нябыту.
Вунь паляцеў гадзіннік, не пацёк,
Як у Далі. Наканавана быць нам!

Дзяўчыначка, адчайная душа,
Стаміўшыся ў гармідары вакзалаў,
Зноў да цябе па спарышу прыйшла.
Пагавары з ёй Віцебкам Шагала.

Бабулі

Перад смерцю бабуля спявала.
На праменьчыках родных, лясных
Маладосці пляла каралі
Успамінамі да вясны.

І ляцелі ўспаміны птушкамі
Над трыпутнікам долі зямной,
І вятрыскі калыскі гушкалі
З мамаю і са мной.

І вясельную сукню золатам
Вышывалі снягі,
Заручалася з воляй ты,
З ветахам дарагім.

Бегла ты пералескамі нашымі,
Чула гоман бароў,
Калі сонца давеку нашчае
Перавозіў Харон.

Не паспяваю жыць
не для сябе, для іншых,
І дарагіх людзей
губляю па чарзе.
Гараць мае лясны —
душу ўкрывае іней.
Гарыць мая зямля —
скляпенне сноў-надзей.

Не паспяваю жыць
за хлебам, не за срэбрам
І некалі сустрэць
сваіх сівых сяброў.
Ляціць, ляціць жыццё
да брамы ў лютым небе.
І не хапае сіл, і не хапае слоў...

Ластаўка

Адчынім фортачку зімою:
А можа, ластаўка ўляціць?
Аляксей Пысін

Усе ластаўкі сёння за морам.
Ці лёгка за морам жыць?
Мараю, не, мараю
Чужая зямля ляжыць.

Цёпла. Але не цешыць
Гэтая цеплыня.
Ластаўка вострым ценем
Рэжа далоні дня.

І цяпельца не грэе крылы.
Горла сціскае крык.
Родную зямлю ўкрывае
Воўчы снег баравы.

Чатыры дарогі — і кропка адліку.
Бачу сем спакус сваіх,
Сем поўняў вялікіх.
Чатыры дарогі. Скрыжаванне.
Агнём у целе:
«Ты песень хацела?
Чаму твае песні
Душу ўжо не пеццяць?»
Бо кропка адліку —
Вусцішная і вялікая...

Дабраславі жыццё,
зялёна старонка,
дзе марак чарада
зямныя сны снуе.
На крылах цішыні
спявае сэрца звонка
Пра тое, што было
і будзе — у мяне.

Дабраславі людзей
такіх балюча-родных.
Вучыцца дараваць
мы будзем пакрысе,
Знаходзіць чарназём
сярод пустынь бясплодных,
Якімі сорак год
вадзіў сірот Майсей.

Мы з розных берагоў,
але народзяць нівы,
Пад ветрам зашумяць,
дадуць свае хлябы.
Напіцца цішыні
і быць з таго шчаслівай...
Дабраславі, зямля,
і навучы любіць.

Далей, далей ад шэрых плошч,
Да знічак на вадзе.
Алівы кветку птушка-ноч
Мне на далонь кладзе.

І там, дзе горкая трава,
Дзядоўнік і палын,
Крыніцам вочы адкрываць,
Як лепшы успамін.

Мяне чакае сто дарог
І родная — адна.
Яе для мужных Бог збярог,
Хто горыч піў да дна.

Стаю на каленях.
Зямля так ічымліва да сэрца,
Да волі, да долі,
да ўсіх жаўруковых вятроў,
Стаю на каленях
і мне па-дзіцячаму верыцца,
Што ўсе змагары
павярнуцца жывымі дамоў.
І ўсе змагары яшчэ песні
свае даспяваюць,
Ім гушкаць дзяцей,
уплятаць у бяссонне сады.
Стаю на каленях,
а недзе зара караваем,
На волю, на долю
і на залатыя мяды.
Карункавы шлях замаўляю
на беразе поўні,
Цячэ па шчацэ не сляза —
верасовы спакой,
І поўніцца дзень...
Так сунічна, чароўна, раптоўна
Адчыняцца дзверы —
героі вярнуцца дамоў!

«Няхай каплічка паэзіі і веры ўзвышаецца ў нашых душах...»

З лістоў Алеся КАСКО да Ніны МАЦЯШ

У архіве Ніны Мацяш знайшлася невялікая папка, у якой — выразкі з газет, дзе — публікацыя Алеся Каско (1951—2017) «Зноў я дома, дома...», фрагменты «Чудзінскага дзённіка» (2004), а таксама нататкі пра падарожжа ў Германію (2007). А затым — рукапісныя лісты і паштоўкі да Ніны Мацяш.

Ліставанне дадае выразныя штрыхі да іх стасункаў, да партрэта Алеся Каско. На жаль, даты не кожнага ліста ўдалося ўстанавіць.

Марыя НОВІК

25. 12. 1996

Святочны дзень у хату, Ніна! Мо яшчэ і ранаватае віншаванне. Але схацелася напісаць колькі слоў, маючы вольны дзень каталіцкіх Калядаў, густа-сівы снег за акном і крышачку прыкрасці, што і сустрэча і развітанне не зусім атрымаліся. На аднаго такі вэрхал — занадта. Назаўтра правесці не змог, займаўся іншымі гасцямі-сябрамі, якіх было дастаткова і ў адной, і ў другой гасцініцы. Даў трохі клопату Мікола Купрэў, які ўвогуле (ты, відаць, таксама заўважыла) трымаўся годна. Адвёз яго і баранавіцкіх на вакзал. Мо з імі найбольш пагутарылі за ўвесь час.

Ведаеш, я крыху іншай думкі пра купрэўскую прозу, асабліва пра другую аповесць. Каб сказаць, што Алеся — вечная, дастаткова і Купрына, а так надта блізкая паралель атрымалася. Вось чытаю ў Філатава — у яго яшчэ горай: старшыня калгаса, маўляў, вонкава падобны да Нагульнава. Гэтак можна бясконца паралеліць, а навошта ж мы, наступнікі?..

Сустрэча з «бацькам». Вядома ж, я таксама не чакаў нейкіх «откровений» ад яго, ды і не ставіў іх за мэту сустрэчы. А як зменіцца наш побытавы ўзровень — пабачым. Хадзілі на прыём з Зінаю Дудзюк. Ніякай пэўнасці. Невядома яшчэ, як з Купрэвым (гэта я ўсё пра жывілі). Адно, здаецца, вырашаецца — будзе дапамога С. Курылёвай у выданні кнігі. І за гэта дзякуй, як кажуць. Ага, нарэшце з'явіцца тэлефон: аблыканкам апаціў рахунак. Нумар будзе такі: 23-08-32.

Ну, да Новага году, Ніна! Каб новы ды лепшы...

Алеся Каско

23. 03. 2002

Ніначка, не ведаю, што найперш казаць: «прывітанне!» ці — «даравання!» Спадзяваюся, што хоць якія станоўчыя навіны-змены надорацца і, адпаведна, эмоцыі. Дарма. Усё ломіцца, падае, крышыцца. Як у шэдэўры Міх. Стральцова «Смаленне вепрука». І праўда, зайздросціш маладым, якія ўсё-такі бурляць (на іх прыемна пазіраць нават на хлуслівым бел. тэлеэкране) і

вераць не без падстаў, бо ў іх ёсць наперадзе час, а ў нас яго вобмель. Але недзе пагаджаешся і з эмігрантам Някляевым, які ў «Народнай волі» зычыў калегам-суайчыннікам шукаць: а) цвёрдай грамадзянскай пазіцыі, б) свайго кніжнага рынку. Мусіць, гэта наспела цалкам.

Чатыры дні назад быў у Мінску. У СП нікога не дачкаўся: туды, як казалі, рэдка заходзіць нават Іпатава. У выдавецтве «Юнацтва» і «Мастацкай літаратуры» занятыя аб'яднаннем. У часопісах — шок: у «Польмя» прывялі Мятліцкага... Скрозь — скарачэнні, без грошай дзіцячыя «Бярозка» і «Вясёлка».

З «Крыніцай» і «ЛіМам» дзярж. холдынгу цяжэй. Гэта выданні саюзаўскія, і трэба, каб СП адмовіўся ад іх, інакш — жывіце, як хочаце. З гэтай нагоды (і каб прызначыць дату з'езда) заўтра збіраецца Рада. Патэлефанавалі толькі што, нібыта я жыву побач. Не паеду: на заўтра падрыхтаваў амаль пустую торбу ў дарогу да бацькоў. Трэба дапамагчы і «дапамагчыся». Апрача таго, чакаю званка након працы. Прыспешу сам гэты званок, бо надзея не на ўсе сто (ужо, дарэчы, двойчы апякаўся).

За водгук пра «Трохкроп'е» — шчыры дзякуй. Вазіў асобнік Алене Сымонаўне Васілевіч, але не было кім перадаць. Адпраўляю адначасова з гэтым апаўночным лістом, які ўсё ж заканчваю маім паролем — будзьма!!

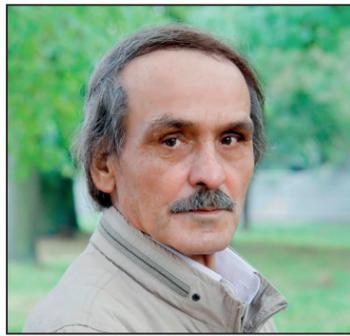
Алеся Каско

27 чэрвеня 2004

Ніна, сяброўскае шанаванне! Мо твая праўда, калі цяперашні мой стан называеш дэпрэсіяй. Але гэты стан, дзякаваць Богу, не сучасна-пастаянны. Хвалісты, ці што, бо акурат хвалямі наплывалі неладны, сярод якіх былі тыя, галоўныя, што нарэшце абрушыліся шквалам: памёр бацька. Як ні дзіўна, зараз, пасля цэлага году трывожных перажыванняў («Брестский курьер» абычае неўзабаве апублікаваць урыўкі з майго леташняга дзённіка) стала не тое што лягчэй, а пэўнай, одумнай.

Каго я «прыручыў» — не толькі сям'я. Сям'я ставілася і ставіцца з большым разуменнем, чым многія сябры. Асабліва тыя, хто няблага пачуваецца і ў смутным часе, гэтыя ўсе апазіцыйныя (чытай кармушкавыя) дзяльцы, газеты... Бянтэжаць і некаторыя сябры блізкія: пераадрасоўваюць графаманаў, як быццам самі не маглі б разабрацца, спрабуюць перакласці нават грамадска-палітычную працу. Уяві сабе: я, без аніякіх сродкаў, рыхтую абласны з'езд інтэлігенцыі. Хіба не цыннізм?

Мне па вушы хапае цыннізму чынавенства — то адкрытага, то спадцішка. Наважыўся

Алеся КАСКО

на кардынальныя перамены. Напісаў апошні ліст галаве выканкама (балазе «галава» свежая). Не чакаючы вынікаў, знайшоў — дамовіўся — іншы прытулак. На птушыных правах, зразумела. Узнікне праблема з юрыдычным адрасам аддзялення. Кансультуюся з юрыстамі.

А шчыра, дык трэба перадаць сакратарства каму іншаму. Каму?? Ніхто не хоча, а Мінск і адгаворвае. Проста моцы няма, адсюль і злосць, найперш яе ты ўспрымаеш за дэпрэсію.

Што да аўтараў, сур'ёзных і цікавых, дык сустракаюся, не адмаўляю. Праўда, і яны раздражняюць: не толькі адрэдагуй, але і прадмову напішы, і рэкамендацыю дай. Як жа, сакратар. Інерцыйны погляд. Зміраешся.

Genug пра кепскае. Ёсць і прасветліны. Твая кніжка, напрыклад. Чытаў яе з Вольгаю.

*Сінеюць кветкі-боцікі
Ля зяблікавых лавак.
Хацеў прымерыць чмелік іх —
Ледзь выбраўся з халывак.*

Цуд, радасць, светлая зайздрасць. Між іншым, паслязаўтра еду ў «Мастацкую літаратуру». Патэлефанавалі. Праз які месяц з'явіцца і мая дзіцячая...

Фу-фу-фу, каб не сурочыць! Шчыры дзякуй за ліст, за кніжку, за ўстурбаванасць, за ўнёсак нарэшце, за ўсё. Выбачай за доўгае маўчанне.

Абдымаю. Не перажывай надта.

Алеся Каско

19. 09. 2004

Ніначка, прывітанне! Заўтра твой дзень, і я рады павітаць і павіншаваць цябе. З настроем добрым пішу, рэдкім цяпер, ён ад думак пра цябе і пра нашу сябрыню, без якога наогул было б жыццё немагчыма. От прайшоў ціхі сонечны дзень у лесе на Пружаншчыне, з Міколам Папекам, і мне лёгка, светла. Учора, перад ад'ездам, зрабіў дзве прыемныя рэчы: прачытаў аповесць Купрэва «Лісты з млына» (да «млынара»-пакутніка збіраемся ехаць з Міколам у Лясную, ён цяпер там) і дапісаў раптоўна верш, які з месяца праваліўся на стале ў першых сентыментальных радках. Без цябе ён наўрад ці вылузаўся б з вусеня, і прысвячэнне спаўна апраўданае.

Пераходнасць

Ніне Мацяш

*Уночы ў душнае акно
ўляцелі стылыя пялёсткі,
як знак: апошнія абноскі
даношваць лету; палатно,
што ўранку спавіло мой сад,
належыць восені туманнай —
збіраць да зёлчкі зламаны
сход траў, да знічкі — лістапад.
І ўсё ж, і ўсё ж... У лёс травы
скілёнай і цяжкага лісця
на палатне з траў сумналісця
ўпісаць пялёстак веснавы.*

Зноў нічым не парадаваў Мінск: вусцішна там і скрушна. Горш чым у якой-небудзь Жабінцы, бо ў глухамані хоць нічога не ўсведамляюць, а там усведамляюць, ды шыюцца хто ў што. Чаго варты адзін А. Федарэнка з ягонай безнадзейнаю хваробаю на вялікасць (і гэта сёння)!.. Тваё прывітанне перадаў Вярцінскаму, Сёмуху — і ўсё. Хіба што трэба ставіць «і др.» («тадрібні» — памятаеш, жартавалі хлопцы-валыняне?). <...> «Зараз адзінае выйсце — шукаць падтрымкі ў дзяржавы...» Вось што сказаў на сваё адвітанне Дынько, ды і Баршчэўскі пачуваўся разгублена, бездапаможна. Як на ліха, добрыя сябры мае былі ў ад'ездзе, а Разанаў загадзя, па тэлефоне, адмовіўся ад сустрэчы. Я мерыўся ўзяць інтэрв'ю для «Курьера», ды і рэдактар прасіў, і цяпер прыкра: а ці не падумаў Алеся пра «выведніцтва»? Не ўсцешыла пагэтам ягоная ўхваля маіх перакладаў з македонскай, рупнасць ягоная далучыць да свята паэзіі ў Скоп'і і падбіванне да падрыхтоўкі анталогіі.

Шчыра, дык і без яго ведаю, што ад македонцаў я ўжо не адчаплюся. Нават уплываць пачалі на маё вершаванне. Вось дзе славуця «магія македонскага стылю!» Але ж я не бязвусы...

Добра, яшчэ адзін верш, на заканчэнне. Калі паеду ў Лясную, дык адтуль — у Чудзін, у пустую бацькаву хату. Цягне па-ранейшаму.

*Баяўся, што
падумаюць,
а яны не толькі
падумалі,
але і казалі: маўляў,
зберагаеш бацькоўскую хату
для ўласнага музея?*

*Баяўся, што
не падумаюць,
а яны не толькі
не падумалі,
але і здагадацца не здолелі,
што зберагаю бацькоўскую хату
як апірышча для жыцця.
А нашто яна — нежывому?*

Будзь. Сонечных дзён табе і ўвосень!

Алеся Каско

16 лютага 2005

Ніна, прывітанне з Чудзіна! Так, я тут, на самоце, збаўлены

ад тлуму і адораны надзеяй на душэўную раўнавагу. Цудоўная была першая ноч, калі цягам некалькіх гадзін блукаў тут неперадавальна шчаслівы. Мусіць, бывае напраўду, што час круціць стрэлкі ў адваротны бок і робіць яснаю памяць у такой ступені, што хоць паглядзіся ў люстэрка: а ці не памаладзёў? О, памяць — гэта найвялікшая часціна душы! Так усклікнулася тады проста на вуліцы.

А ў цэлым у маім падарожжы лірыкі малавата. Спачатку паехаў у Мінск, яшчэ 9-га. Ставіў пячаткі на дакументах. Адкрываем на нова банкаўскі рахунак, балазе падрадзіўся «выцягваць» нас даволі дасведчаны (і хітраваты, гэта я трымаю ў полі зроку) чалавек. Пабываў ён у новага, дзякуй Богу, кіраўніка справамі аблыканкама і распачаў рамонт памяшкання. Знайшоў грошы мне на паездку. Дапамагае адбівацца ад падатковай інспекцыі, якая на гэты раз ведаеш за што ўчапілася? За газету «Шлях», скасаваную Міністэрствам юстыцыі яшчэ ў 1996-м. Ажно сем дакументаў падай ім, каб яны «ликвидировали плательщика». Знайшлі акурат крайняга, бо аддзяленне толькі намінальна, безфінансава з'яўлялася адным з пяці заснавальнікаў. Міжволі думаеш: і праўда, стуюць. Ну, што ж, мацнейшы станем, распачы або клянчаў не дачакаюцца. Упартасць, яшчэ з хлапчукоўскіх часоў, ува мне ніяк не выкараніцца. Дадаць бы да яе сілы волі.

З Мінска ў Старадарожскі раён, да маці і сястры, прывёз грып. Тры ночы правёў на чарэне печы. Выдатныя лекі, асабліва ў спалучэнні з сапраўднаю хлебнаю гарэлкаю. Ачуняў, перанёс і халадэчу самотнай чудзінскай хаты, дзе, калі ўвайшоў, было мінус пяць градусаў. Навагодняя ялінка — як свежая.

Значыцца, зараз тут. Управіўся ўжо з клопатамі ў сельсавеце, чакаю дзвюх-трох сустрэч з людзьмі, неабходных для гэтых артыкулаў або нарысаў. Гартаю машынапіс (прыхапіў з сабою) аднаго берасцейскага аўтара. Як толькі нервы на ўзводзе — бяруся за «Богаву дрэва», карэністае, тонкаструннае, зажуранае. Сапраўднае лечыць і супакойвае нават смуткам, нават болям.

Шчасліва! Пішы ў Жабінку.

Алеся Каско

6. 03. 2006

З вясною, Ніна! Сёння, 6-га, дзень па-сапраўднаму веснавы: цёплы, сонечны, хоць і снежны. Урэшце, толькі прырода і радуе, у астатнім — прыцемак, калі не поўны змрок.

Разам з вядомай табе кніжыцай (шкадую, што надта хвалебную прадмову напісаў!) дасылаю старонкі нарыса «Сожгите меня!» Аркадзія Ваксберга з яго кнігі «Не продается вдохновенье» (Москва, изд. «Книга», 1990). Выбраў тое, што тычыцца літаратуры, хоць д'ябальшчына ў Германіі нішчыла ўсё мастацтва. Праўда, не ўдалося адсвятчыць старонкі пра публіцыста Карла Асецкага, не хацелася накружаць чалавек. Асоба выключная, змагар, атрымаў Нобелеўскую прэмію міру ў фашысцкай вязніцы, во што значыць стаяць да канца, верыць... І заодно — свой пераклад.

Заканчэнне на стар. 10 »

«Няхай каплічка паэзіі і веры ўзвышаецца ў нашых душах...»

3 лістоў Алеся КАСКО да Ніны МАЦЯШ

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 9

Дужэй ад дзідаў, непакісней
ад муроў,
Ўжо сузіраюць дол у гордым
узвышэнні,
Моц слова, дзе трымціць жывы
агонь вякоў,
Каб яву ўспрамяніць
і спаляціць сумненні.

Нямала ў плыні дзён пабачыў
я віроў.
У шумавінні жарсцяў чэзлі
змен імгненні.
Я ведаў веліч і палон валадароў.
І я кажу цяпер: не ўкленчвай
ва ўтрапенні!

Калі суддзя і князь рабы
згрызот зямных —
Іх слава кволая, бы дудачка
з бяросты.
Зноў справы ўзважаць іх,
шляхоў паліцаў вёрсты,
Ледзь-ледзь растане дым
кадзільніў залатых.
Спытася ты сябе, як пах
пачуеш тленны:
— За што і перад кім
я ўкленчвай ва ўяўленні?

Гэта санет Мікалая Рыленкава «Надпіс на старадаўняй кнізе». З-за аднаго гэтага верша калісьці набыў зборнік. Моц! А ў астатнім — як у пародыі, здаецца, А. Іванова: «У поэта многа строчек, што ні строчка, то цветочек...» (выбачаюся, не ў пародыі, а ў эпіграме).

Бач, трохі чытаю, трохі перакладаю. Стыхійна, а выбар, як ні круці, падае на сучаснае часу, «праклятай рэальнасці». Ну, а свайго вельмі мала, адны накіды, і рука не цягнецца давершваць. Я цяпер спадкамец шаўца-бацькі: шыю і падладжваю боты-вершы іншым («сапожник без сапог»).

Рады, што працуеш ты. Працуе Алесь Разанаў: цёзка Зайка казаў, што адно на нямецкай мове атрымаў ад яго чатыры кніжкі. На жаль, у нас з А. Р. даўнавата ніякай сувязі. А ў цябе?

Так і не датэлефанаваўся ў Мінск, а цяпер і тэлефон сапсаваны. Поўная ізаляцыя. Дарчы, я спрабаваў адмовіцца ад подавак «Зарі», балазе ёсць заказы як «шаўцу». Дзіўна, адгаворваюць: можа, маўляў, у якім хочаш Саюзе быць. Ні з таго ні з с'яго перапыніла нападкі падатковая інспекцыя. Нешта не ладзіцца ва ўладаў з новым СП? Ці гэта проста чарговы зацішак, ну, і часовы — да выбараў? Мо да цябе даходзіць хоць якая інфармацыя са сталіцы, дык падзяліся.

Твой дакор цалкам прымаю. І захапляюся табою. Рэдактар «Зарі» — мне: не баішся адзін застацца? Не, кажу, дастаткова і Мацяш, каб нашае аддзяленне было мацнейшае за ваша.

Дай, Бог, сапраўднае вясны!
Алесь Каско

10 траўня, 2006, Чудзін

Вітаю, Ніна! Па другі бок ад цябе. Не зважай на казённы канверт: я ў Чудзіне, другі тыдзень як тут. Тут акурат знайшоў мяне Міх. Скобла — здагадваюся, з чыёй падказкі, не так? — запісаць новыя вершы. Давялося паламаць галаву, каб нешта з новага прыгадаць. Сюды ўзяў пачаткі прозы, а не чарнавікі вершаў, дык і выкручваюся. Між тым дапрацаваў толькі прозу журналісцкую, а вось вершаванне ажно двойчы явілася. Адпаведнае, хоць, як і часта, невядома, адкуль:

Да былой сваёй сялібы,
да царквы хрысціонай
прыплыву ў дамоўцы, нібы
ў старасвецкім чоуне...

(Песня, ад другой асобы. Нібыта.)

Спакойна на гэты раз, ёсць час для роздуму. Замкнёны і прама, і пераносна. За акном сухмень і шалёны вецер, блізка лясныя пажары. Зрэдку выходжу, але і гэтага дастаткова, каб страчваць раўнавагу. Людзі з трывогаю чакаюць беднага лета, што міжволі перадаецца і табе, а найбольш выбіваюць з ладу сустрэчы з «грамацеямі». Народ набліжаецца да праўды па-чарапашы. Быў чора на святкаванні Перамогі. Прытнуўся найперш да ветэранаў. Сапраўдных, якіх засталася ўсяго пяцера, а тры гады назад, калі прыезджаў да ветэрана-бацькі, было 18. Але ідэалогія наша без ветэранаў абысціся не можа: да іх прыпісваюць і тых, хто пораху не нюхаў, і тых, хто нюхаў яго ў лакальных войнах і сутычках, ад якіх мала гонару. І ёй, ідэалогіі, усё роўна, адмаўляюцца ад такога гонару ці не. Знаходзяць тых, хто не адмаўляецца, і ёй даволі, ёсць перад кім, паперадзе каго маршыраваць, як было сёлета на нарадзе ў Менску <...>.

Шкадую, што нічым скончылася мая сустрэча тут з сябрам дзяцінства, даўно ленинградцам-пецярбуржцам, цяпер афіцэрам у адстаўцы. Ён, палкоўнік у цывільным, аб'ездзіў да дваццаці краін, будаваў сацыялізм ва ўсім свеце. Перажывае, што змарнаваў жыццё, галоўнае ж — каецца. Быў пагадзіўся на споведзь, я ўжо і загаловак з ягоным слоў занатаваў — «Не в ту армию я шел...», аднак праз дзень адмовіўся. Хутчэй за ўсё яго асцярожная і недаверлівая маці ды «ушлая» жонка-русачка, з якою прыехаў. «Кабы чого не вышло» — неўміручае правіла!

Убіўся, як бачыш, у палітыку, а хацелася казаць пра іншае. Ды яна, на жаль, і ў іншым. Ехаў на радзіму найперш дзеля ўшанавання юбілею М. Рудкоўскага. Мусіць, быў запрошаны і як зямляк, і як той, хто нешта зрабіў для памяці пра яго, але ні ў якім разе не як сакратар аддзялення. Аб'яўлялі: Ан. Крэйдзіч — сакратар абласнога аддзялення

Саюза пісьменнікаў Беларусі, Грышкавец, Мазько ды астатнія — члены СПБ. Не хапала Гардзея (не прыехаў). Ну, а мы з Міколам — проста паэты, як быццам ранейшага Саюза ўжо і няма. Што ж, ператрывалі — на цвінтары за чубы не хапаюцца, і ўсё ж з Крэйдзічам гутарка была. Хто вам даў права прысвойваць Міхасёва ды Калеснікава імёны (прэмія, серыя «Берасцейскае вогнішча» ды інш.), што навін засталіся ў СБП? І наогул, блюзнерыць над сумленнымі людзьмі?.. Аднак слова «сумленне» робіцца для нашых колішніх сяброў чужым. З іх — бы з гусей вада. Так, прынамсі, падалося.

Што далітаратурных выступленняў, пра якія пытаўся па тэлефоне Скобла, дык у мяне яны пакуль што ёсць. Былі ў Ганцавічах, Востраве, перад тым — у Матыкалах, пасля таго — у Чудзінскай школе. Найнакш, і надалей будзе многае залежаць ад незалежнасці (каламбур да месца) настаўнікаў і бібліятэкараў. Я гутарыў з дзяўчатамі з абласной бібліятэкі: у іх ёсць «прадпісанне» Чаргінца — узгадніце з ім. Не загад, а ўсё ж.

Здагадваюся, што ў Жабінцы мяне чакае выканаўчы ліст з суда — выбіваць штраф. У Брэсце будзе паўторная гутарка ва ўправе юстыцыі пра ўзгоднічы адрас аддзялення. Туды я хадзіў сам, прасіў даць адтэрміноўку ў сувязі з судамі над усім СБП. Суды, як даведаўся ад таго ж Міхася Скоблы, усё адкладваюцца, але падрабязнасцей ён не даў. Не па тэлефоне гэта, напэўна.

З таго і не хочацца мне ў «вялікі свет», балазе добра ў гэты прыезд на радзіму і балазе ёсць спадзяванне на добрасць наступным разам. Свакі, дзякаваць богу, бацькоўскую хату для продажу з рук гэтым часам не вырываюць.

У канцы тыдня я ў Жабінцы, на старым адрасе.

Абдымаю.

Алесь Каско

7 лістапада 2006

Ніна, добры дзень! Для мяне сённяшні дзень лепшы за папярэднія, хоць ад павышанай тэмпературы яшчэ не збавіўся. Зноў лёгкія, прастуда, пасцельны рэжым. Адно што ўжо, дзякаваць Богу, пацягнула ў «свет».

Высылаю інтэрв'ю. Яно няпоўнае, аднак аснову журналісцка захавала; яе, прынамсі, дастаткова, каб адрэдагавала «Заря». Не ведаю, ці яна цалкам адлучыць мяне, але факт, што не ўсю літаратурную пошту мне аддалі. «Няхай паляжыць у Крэйдзіча», — казалі. Ці то назусім, ці то для цензуры. Няхай, калі другое, а так будзе шкада, тым болей, што ўсё яшчэ «муляецца» Аляксандраў.

Дарэчы, ні з ім, ні з сакратарыятам «Зарі» пакуль што не магу звязацца. Хіба што заўтра ўдасца: сёння мае прыйсці

майстар, каб хоць збольшага наладзіць тэлефон. Ізаляцыя дык ізаляцыя! Уяві сабе: не было да ўчарашняга дня і цяпла ў кватэры. Гэта, мусіць, паспрыяла маёй хваробе, але не толькі. У нядаўнюю макрэчу-халадэчу выбраўся ў лес, бадзяўся некалькі гадзін, змерз, затое знайшоў крыху спакою.

«Як для дзяржавы нас няма,
дык што і нам да той дзяржавы!»

З верша, прысвечанага насельнікам лесу...

Звярні ўвагу на «калажны» артыкул Аляксандрава на той жа старонцы. Пра тое самае.

Нехаця раблю, з-за няпэўнасці, чарговую літстаронку. І ўсё ж у панядзелак павязу. Заадно пашукаю месца нашай агульнай сустрэчы (гэта робіць і Паплаўскі, маеш ад яго вестку?). Будзь здаровенькая!

Алесь Каско

28—29. 06. 2007 г.

Ніна, добры вечар! (амаль поўнач).

Дасылаючы гэтыя два палярныя інтэрв'ю, прабегаючы матэрыял у «Зары» (паказалі ў рэдакцыі) «вашага» былога бярозаўца Іванова. Памфлет на вучобу нашых няшчасных юнакоў і дзяўчат у Польшчы <...>. Нягоднік і прыстасаванец праявіў сябе, паколькі ведаю, у вас, вось і далі большую аўдыторыю. Махальнік Іванов.

Цынічная клаўнада скрозь: у нашай газеце райулада віншэ насьленьцтва з Днём нібыта незалежнасці і не прамінае сказаць пра сённяшнюю «дэмакратычную дзяржаву». Я дзякурыў на гэтым нумары і прапанаваў рэдактарцы даць віншаванне ў пераказе, скарочана. «Ну што ты!..»

Яшчэ пра прэсу і масмедыя. Толькі што глядзеў «К барьеру!» па НТБ. Нарэшце публічна і ў вочы назвалі Жырыноўскага клоўнам. Гэта зрабіў вядомы юрыст М. Баршчэўскі і — адразу адлучыць мяне, але факт, што апанента.

Магіла Алеся КАСКО.
Вёска Федзькавічы каля трасы
Мінск — Брэст

А вось, пасмейся, дзве фразы з расійскай тэлеінфармацыі: «Двое погубило, три ранены. Состояние всех удовлетворительно».

Мы з табою марым пра літаратурную газету. Без палітыкі, іранічных адносін сёння наўрад ці можна абысціся. Ну, хочацца пісаць пра вечнае, а не-не, ды і з'яўляюцца замалёўкі з натуры. Напрыклад:

У цішу, дзе не чуць і не кашлю,
трыбун кідаў за сказам сказ:
— Стабільнасць сёння
ў краі нашым
бы ў зале гэтай, сярод вас...

Раптоўна ўзвіўся, нібы вецер,
дзялок са шрамам на ічацэ:
— Нядаўна з Зоны я; там, верце,
стабільнасць большая яшчэ!

Жартую, хоць і нявесела, а сур'ёзныя чарнавікі ляжаць, «не ідуць».

Сур'ёзная была сёння ж тэлефонная размова з А. Белым, ён званіў, задавалены сустрэчаю, думае на перспектыву. Папрасіў мой нарыс пра дзве трагедыі Чудзіна (забойства вяскоўцаў у 41-м фашыстамі і паліцаямі і спаленыя вёскі, зноў жа з забойствамі людзей, партызанамі ў 42-м). Дачуўся, што «Ганцавіцкі час» нарыс «замарынаваў». Дашлю, хочацца, каб як мага больш землякоў ведала праўду, не верыла афіцыйным звесткам, што «вёску спалілі нямецка-фашысцкія захопнікі».

Белы рашуча настроены ўстаўціць у СБП. На сустрэчы ў Брэсце мы рэкамендавалі яго ад імя аддзялення (ужо, сапраўды, зарэгістраванага). Ты не пярэчыш? Зрэшты, пагавары з ім сама, ён будзе табе тэлефанаваць.

Вось і ўсё, што хацеў напісаць. У Жабінцы трымаюся адасоблена, чакаю новых сустрэч з сябрамі.

Найлепшага ўсім нам!

Алесь Каско

27. 12. 2007¹

Ніна, маё шанаванне, вітанне ад Люды і Олі! (Яны прастуджана кашляюць, але вітаюць).

Нарэшце дасылаю ўсё разам, што абяцаў даслаць паасобку. Самае горшае, канечне, пра Разанава: у газеце засталіся вяршыкі ад напісанага, пагэтам опус выглядае інфарматыўным, сухім. Зрэшты, да творчых каранёў я і не сягаў — няблага, лічу, зрабіў гэта дзесяць гадоў назад, а які, як творца, Алесь сёння, я, па сутнасці, не ведаю. Пагэтам больш засяродзіўся на чалавечым партрэце, аднак і яго ў газеце няма. Перагледзеў арыгінал і, калі не перадумаю, зраблю ксеракопію, каб выслаць і яму, і табе.

Між іншым, зусім нядаўна нехта з нашых казаў, што ты задумала берасцейскі альманах да чарговай сустрэчы з вальнянамі. Ад цябе нічога, здаецца, не чуў.

Іду на пошту, хачу, каб атрымала мой канверт перад Новым годам, з якім загадзя шчыра віншую. Ад кожнага года чакаем добрых пераменаў. Няхай спраўдзіцца чаканне ў 2008-м! Абдымаю.

Алесь Каско

¹ Пазначана Н. Мацяш, што ліст атрыманы 27. 12. 2007 г.

Франсуа МАРЫЯК: далучэнне да крыжа

Кацярына
КАНАВАЛАВА

Летась споўнілася 140 гадоў з дня нараджэння Франсуа Марыяка (François Mauriac, 1885—1970), французскага пісьменніка, журналіста, драматурга, сцэнарыста, літаратурнага крытыка, «каталіка, які піша раманы», аўтара «Клубка змей» і «Тэрэзы Дэскейру».

Франсуа Шарль Марыяк нарадзіўся ў французскім Бардо ў сям’і камерсанта Жана Поля Марыяка і Маргарыты Марыяк. Ягоны бацька займаўся продажам лесу і быў землеўладальнікам у Гасконі, а маці паходзіла з сям’і камерсантаў.

Эцюд партрэта Франсуа МАРЫЯКА Жака-Эміля БЛАНШ, 1923 г.

Франсуа Марыяк быў малодшым сынам. Акрамя яго ў сям’і было чацвёра дзяцей: старэйшая сястра і тры браты. Калі Франсуа было два гады, ягоны бацька памёр. Малодшаму, яму надавалі найбольшую ўвагу. Пачатковую і сярэднюю адукацыю Франсуа Марыяк атрымаў у Кодэране, паступіўшы туды ў 1892 годзе. Там жа ён сустрэў Андрэ Лаказа, з якім сябраваў усё жыццё.

У 1902 годзе памерла бабуля Марыяка Ірма. Для будучага пісьменніка стала сапраўдным узрушэннем, калі, не паспеўшы пахаваць яе, сям’я прынялася за падзел бабулінай спадчыны...

Выкладчык ліцэя ў Бардо Марсэль Друэн, сваяк пісьменніка Андрэ Жыда, пазнаёміў яго з працамі свайго родзіча, а таксама з творами Поля Кладэля, Арцюра Рэмбо, Шарля Бадлера.

Пасля атрымання ступені бакалаўра Франсуа паступіў ва ўніверсітэт Бардо, дзе вывучаў літаратуру. Скончыў універсітэт у 1905 годзе. З 1905 па 1907 год наведваў сходы каталіцкай арганізацыі «Сільён» Марка Санье, мэтаю якой было рэфармаванне каталіцкай царквы, стварэнне альтэрнатывы антыклерыкальным і матэрыялістычным левым рухам, прымірэнне рабочых і хрысціянства. Да 1907 года ён жыў разам з сям’ёй у Бардо. На наступны год пераехаў у

Парыж, прысвячаючы ўвесь час падрыхтоўцы да іспытаў у Эколь дэ Шарт, куды паступіў у 1908 годзе. Пасля поспеху сваёй першай публікацыі пакінуў вучобу дзеля занятку літаратурай.

Падчас Першай сусветнай вайны Франсуа Марыяк служыў санітарам у адным са шпіталаў Чырвонага Крыжа. У 1913 годзе ажаніўся з Жанай Лафон. У іх нарадзілася чацвёра дзяцей. Старэйшы сын Клод быў прыхільнікам генерала дэ Голя, стаў вядомым пісьменнікам і крытыкам, напрыканцы 1940-х гадоў працаваў асабістым сакратаром генерала.

Улюстэрку драмаў жыцця

У 1952 годзе за «глыбокае духоўнае прасвятленне і мастацкую сілу, з якой ён у сваіх раманах адлюстравваў драму чалавечага жыцця», Франсуа Марыяк атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры.

Ён катэгарычна адпрэчваў ярлык «каталіцкага пісьменніка», аддаючы перавагу вызначаць сябе так: «каталік, які піша раманы». Гэтае важнае ўдакладненне раскрывае яго творчую пазіцыю: вера для яго не была толькі тэмай для твораў, а з’яўлялася фундаментальнай асновай светапогляду, праз прызму якога ён успрымаў і асэнсоўваў рэчаіснасць. Пры гэтым Марыяк не баяўся крытыкаваць каталіцкую царкву. У час Грамадзянскай вайны ў Іспаніі ён адкрыта асудзіў яе за падтрымку Франка.

1 лістапада 1933 года Марыяк быў абраны членам Французскай акадэміі. Але, нягледзячы на ўсеагульнае прызнанне, амаль усе яго раманы былі забаронены каталіцкай цэнзурай.

У міжваенныя гады Францыя перажывала складаны перыяд трансфармацыі. Эканамічны крызіс, палітычная нестабільнасць і сацыяльны супярэчнасці сталі фонам для творчасці Марыяка. «Дзіўна, што ў авангардзе майго пакалення нашчадкі Латрэамона і Рэмбо ўпарта імкнуліся ўцякаць ад рэальнага свету ў падсвядомасць і сны <...>, — а мы, літаратурны ар’ергард, духоўныя сыны Паскаля, трымалі ў руках амулет не для таго, каб уцячы з яго дапамогай ад рэчаіснасці, а каб дасягнуць вышэйшай рэаль-

насці; не для таго, каб змяніць жыццё, а для таго, каб змяніць лад жыцця, дзякуючы няспынным намаганням да самаўдасканалення», — пісаў Марыяк у сваім духоўным завяшчанні-нарысе «У што я веру» (Ce que je crois, 1962).

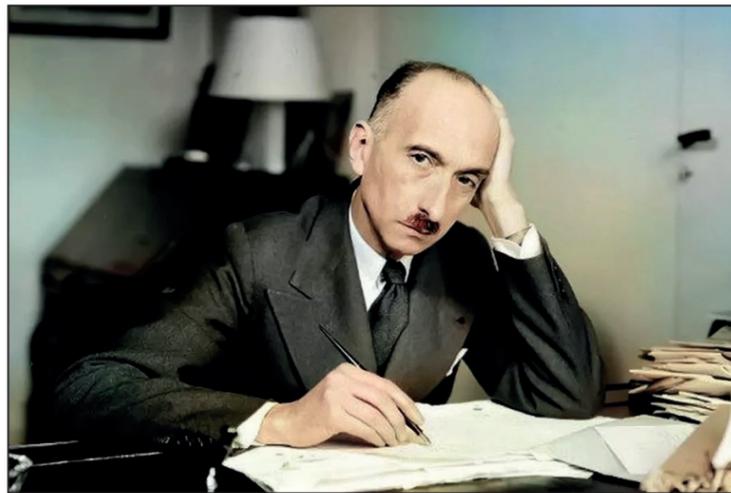
Гэтая формула «змяніць лад жыцця» найлепш адлюстроўвае сутнасць творчасці Ф. Марыяка. У кожным сваім рамане ён даследуе шлях да духоўнага росту, паказваючы, як праз пакуты і выпрабаванні героі прыходзяць да разумення сапраўдных каштоўнасцяў. Няхай гэта будзе гісторыя пра тыранічную матчыну любоў у «Маці» ці аповед аб душэўных пакутах галоўнай гераіні ў «Тэрэза Дэскейру», якая, як і сам Ф. Марыяк, «цяропцець не магла стварыць у рамане выявы незвычайных асоб, якія ніколі не сустракаюцца ў жыцці».

Літаратурны ар’ергард

Сваю першую літаратурную працу Франсуа Марыяк стварыў у трынаццаць гадоў — п’есу «Правальвай!» (Va-t-en!), прысвечаную сястры Жэрмене. У 1909 годзе свет убачыў яго першы пазыцыйны зборнік «Рукі, складзеныя для малітваў» (Les Mains jointes), які адлюстроўвае рэлігійныя пошукі маладога аўтара. А першы раман «Дзіця пад цяжарам ланцугоў» (L’Enfant chargé de chaînes, 1913) заклаў асновы літаратурнага стылю Ф. Марыяка. Гісторыя маладога правінцыяла, які шукае сябе ў сталіцы, прасякнута тэмамі адзіноты, духоўнага пошуку і звароту да веры.

Пасляваенны перыяд стаў часам росквіту творчасці Ф. Марыяка. У раманах «Пацалунак, падараваны пракажонаму» (Le Baiser au lèpreux, 1922) і вышэйгаданых «Маці» (Génitrix, 1923), «Тэрэза Дэскейру» (Thérèse Desqueugoux, 1927) пісьменнік праявіў сябе як тонкі псіхолог. Яго героі праходзяць праз глыбокія душэўныя выпрабаванні, імкнуцца да духоўнай дасканаласці.

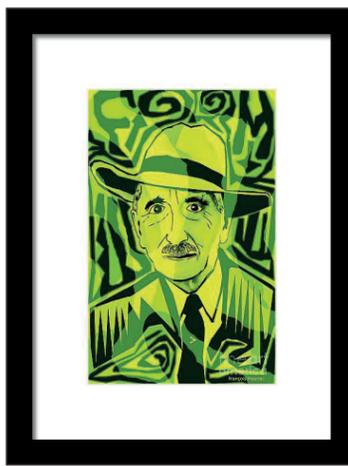
Асабліва яскрава гэта выявілася ў рамане «Клубок змей» (1932). Раман уяўляе сабой споведзь некалі пасляховага адваката Луі Калеза, які памірае «на руках» у свайго шматлікага сямейства. Герой імкнецца зразумець, як са шчаслівага закаханага ён ператварыўся ў зласлівага старога з клубком змей замест сэрца. «Вось і ўсё, што мне засталася: грошы, нажытыя за доўгія і жудасныя гады. Вас адольвае вар’яцкае жаданне выхапіць іх у мяне. А мне невыносная думка, што яны трапяць у вашыя кішэнні, хаця б пасля маёй смерці. Я ж казаў у пачатку свайго ліста, што хацеў прыняць сякія-такія меры, і вам бы тады нічога не дасталася. І тут я даў табе зразумець, што я адмовіўся ад гэтай помсты. Але казаў я так, не ведаючы, што ў маім сэрцы нянавісць — як мора: ёсць у яе свае прылівы і адлівы. Адхлыне яна — я мякчэю. А потым зноў прыліў, і каламутная хваля захліствае мяне», — прызнаецца Калез.

Франсуа МАРЫЯК

Франсуа Марыяк падкрэслівае, што праблема заключаецца не ў асобных няўдалых шлюбам, а ў заганнасці ўсяго сацыяльнага ладу, пазбаўленага сапраўдных маральных арыенціраў.

У наступных раманах — «Канец начы» (La Fin de la nuit, 1935), «Дарога ў нікуды» (Les Chemins de la mer, 1939), «Фарысейка» (La Pharissienne, 1941) — пісьменнік працягвае развіваць свае ключавыя тэмы, даследуючы прыроду граху.

Партрэт пісьменніка. Зоран МАСЛІЧ

У снежні 1941-га Марыяк далучыўся да змагаючай французскага Супраціву. Больш за тое, ён стаў адзіным членам Французскай акадэміі, хто адважыўся публікаваць свае працы (у падпольным выдавецтве «Паўночныя выданні»), у якіх выкрываўся калабаранства і нацысцкі захопнік. Многія чакалі, што пісьменнік далучыцца да хору выкрывальнікаў здраднікаў. Але не! Марыяк нечакана выступіў у абарону міласэрнасці, заклікаючы суайчыннікаў праявіць ласку да тых, хто «спатыкнуўся» ў гады акупацыі.

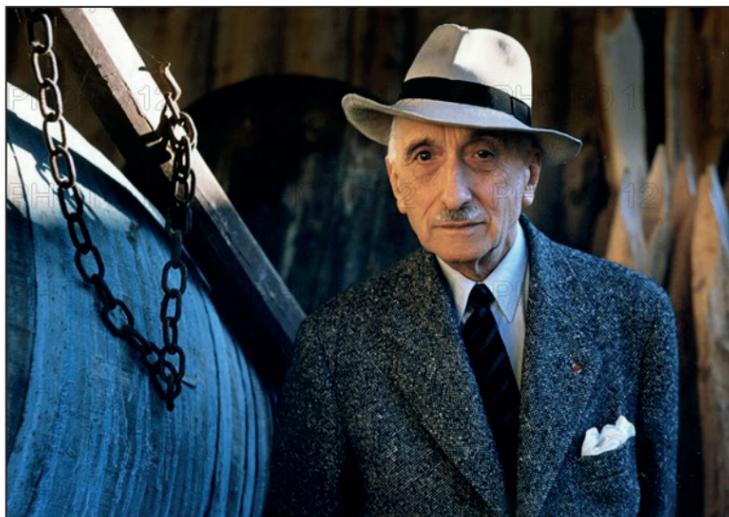
Яго грамадзянская пазіцыя не аслабла і пасля вайны. Француза

Марыяк люта выступаў супраць каланіялізму і рашуча асуджаў ужыванне катаванняў французскімі вайскоўцамі ў Алжыры. Яго перадапошні раман «Падлетак былых часоў» (1969) сустрэў захоплення выказванні крытыкаў. Галоўны герой кнігі — малады хрысціянін — распавядае аб першых этапах свайго жыцця. Цэнтральнае месца тут займаюць разважанні аб сутнасці хрысціянства і ролі Царквы ў жыцці людзей.

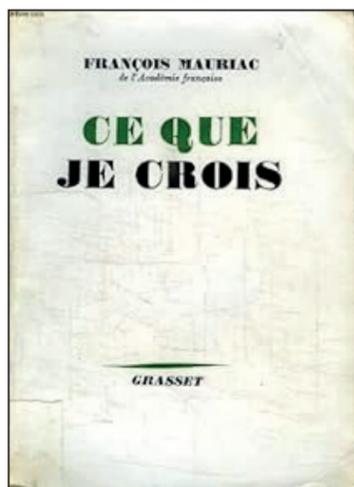
Варта адзначыць, што вядомы багаслоў рускай эміграцыі, аўтар шэрагу прац па гісторыі праваслаўнай Царквы айцец Аляксандр Шмеман вельмі высока шанаваў творчасць Ф. Марыяка. Асабліва раман «Падлетак былых часоў», адкуль ён выпісаў у свой дзёнік наступную цытату: «Ён казаў, што дзякуючы мне зрабіўся відушчым: усё, чым Царква выклікае нянавісць сваіх ворагаў, сапраўды заслугоўвае нянавісці — гэта бывала і раней, у любы час гісторыі чалавецтва. Ворагі люта нападлі на тыя ўстаноўкі, перад якімі іншыя людзі схіляліся, як, напрыклад, апантанні грэгарыянец Гюісманс. Але пакланенне было гэтак жа бясплоднае, як і праклёны. Мы з Сімонам ведалі, што ў вядомы момант гісторыі Бог праяўляў Сябе, што Ён праяўляе Сябе і дагэтуль, у лёсах асобных мужчын і жанчын, якіх аб’ядноўвае агульная рыса: імкненне больш цесна далучыцца да Крыжа»...

На беларускую мову асобныя вершы Франсуа Марыяка пераклала Ніна Мацяш, асобныя раманы — Леанід Казыра. У 1985 годзе ў Мінску выйшла кніга яго выбранай прозы «Тэрэза Дэскейру. Клубок гадзюк».

Франсуа Марыяк пайшоў з жыцця ў 1970 годзе, але яго творчая спадчына працягвае жыць, нагадваючы чытачам аб невычэрпнай складанасці чалавечай душы і вечных каштоўнасцях, якія застаюцца актуальнымі ў любую эпоху.

Франсуа МАРЫЯК у сталыя гады

Нарыс Ф. МАРЫЯКА «У што я веру»

The Asian Prize for Poetry

Азіяцкую прэмію па паэзіі 2025 года атрымала ўкраінская паэтка Юлія Мусакоўская (Мусаковська).

Паводле слоў журы прэміі, «у свеце, дзе паэзія дае голас нашым самым глыбокім перажыванням і стойкасці, творчасць Юліі глыбока кранула нас. Яе верш «Квітне магнолія в чужому саду», які перадае складанасць нашага часу з выключным мастацкім майстэрствам і эмацыйнай глыбінёй, зрабіў моцнае ўражанне на наша журы».

Юлія Мусакоўская выказала падзяку журы прэміі за высокую ўзнагароду. Як заявіла паэтэса, самае галоўнае для яе – тое, што «гэты тэкст пра экацыю у Херсонскай вобласці будзе мець магчымасць дакрануцца да чытачоў у іншай частцы зямнога шара, данесці праўду, абудзіць неабыхавасць, аб'яднацца вакол універсальнага. І адкрыць новыя дзверы і шляхі для ўкраінскай культуры ў самы надзённы для гэтага час».

Тэмай Азіяцкай прэміі па паэзіі 2025 года была «Зямля». Кожны з аўтараў/аўтарак прапанаваў свой пункт гледжання «з уражлівай разнастайнасцю і глыбінёй, каб прыўнесці свой унікальны культурны і літаратурны падыход да гэтай тэмы». Усяго на прэмію было намінавана 10 работ з Інданэзіі, Шры-Ланкі, Батсваны, В'етнама, Індыі, Украіны, Малайзіі і Філіпінаў. Паводле слоў арганізатараў, такая геаграфічная шырыня адлюстроўвае жаданне стварыць сапраўды міжнародную платформу для паэтычнага самавыяўлення. Тэксты былі прадстаўлены журы ананімна.

Усеўкраінская літпрэмія імя Аляксандра ОЛЭСЯ

Прэмія імя Аляксандра Олэся былі ўганараваны Аляксандр Пячора (Лубны, Палтаўская вобласць) за зборнік выбраных твораў «Проста ззяі»; Віталій Міхалеўскі (г. Хмяльніцкі) за зборнік лірыкі «Тваё цалуочы імя» (Хмяльніцкі); Аляксандр Шугай (Кіеў) за зборнік «Закрыйце неба! (Вершы, прадыхаваныя вайной)».

Усеўкраінская літаратурная прэмія імя Аляксандра Олэся «За лепшую кнігу лірыкі» была заснавана ў 2002 годзе грамадскай арганізацыяй «Сумскае земляцтва ў Кіеве» ў гонар выдатнага ўкраінскага лірыка, які нарадзіўся ў горадзе Білапіль Сумскай вобласці. Нацыянальны саюз пісьменнікаў Украіны з 2021 года стаў сузаснавальнікам прэміі імя А. Олэся.

«Кніга мёртвых»

У Егіпце знойдзены ўнікальны 13-мятровы скрутак «Кніга мёртвых». Археологі выявілі папірус на могілках Новага царства ў Аль-Гурайфе (1550–1070 гг. да н. э.). Гэта першы такі поўны скрутак, знойдзены ў названай мясцовасці. Паводле Міністэрства турызму і старажытнасцяў Егіпта, папірус захаванасць у «добрам стане» і дае рэдкую магчымасць вывучаць рэлігійныя практыкі старажытных егіпцянаў.

«Кніга мёртвых» была цэнтральным элементам пахавальных абрадаў: яе тэксты павінны былі дапамагчы душы пракласці шлях у замагільнае жыццё. Кожны скрутак меў унікальнае значэнне, якое адлюстроўвала вераванні свайго часу.

На могілках таксама былі знойдзены сотні артэфактаў: каменныя і драўляныя труны, пахавальныя статуі, тысячы амулетаў і больш за 25 000 фігурак ушабці, якія, як мяркуюць, служылі памерлым у замагільным жыцці.

Егіптолагі называюць знаходку «вялікай рэдкасцю». Фой Скальф з Чыкагскага ўніверсітэта адзначае яе выключнае значэнне, а Лара Вайс, дырэктар музея Рэмера і Пелізеўса ў Германіі, падкрэсліла, што даўжыня і захаванасць скруткі робяць яго «выдатнай і цікавай знаходкай».

Папірус плануець выставіць у Вялікім Егіпецкім музеі, але тэрміны пакуль не абвешчаны. Цяпер «Кнігу мёртвых» вывучаюць спецыялісты, якія спадзяюцца раскрыць новыя дэталі рэлігійных тэкстаў эпохі Новага царства.

Чэхія і кнігі

Чэшскі кніжны рынак – адзін з самых прадуктыўных у Еўропе, але ён перажывае глыбокія змены. Пра гэта гаворыцца ў справаздачы аб чэшскім кніжным рынку 2024/2025, апублікаванай Асацыяцыяй чэшскіх кнігагандляроў і выдаўцоў. Паводле звестак Нацыянальнай бібліятэкі, у мінулым годзе ў Чэхіі было выдадзена 13 888 кніг, што складае прыблізна 1270 назваў на мільён жыхароў. Для параўнання, у Нямеччыне гэты паказчык складае каля 950, у Польшчы – 790 кніг на мільён жыхароў.

Нягледзячы на тое, што агульная сума выдаткаў чэхаў на кнігі павялічылася, гэта не азначае павелічэння колькасці прададзеных асобнікаў. Рынак фарміруецца нулявой стаўкай ПДВ на кнігі, ростам цен і актыўным развіццём лічбавых фарматаў. Паводле слоў кіраўніка Асацыяцыі кнігагандляроў Марціна Воп'енкі, менавіта нулявы ПДВ, уведзены ў 2024 годзе, выратаваў галіну ад сапраўднай рэцэсіі. Міністэрства фінансаў цяпер не плануе мяняць падатковую палітыку адносна друкаваных кніг.

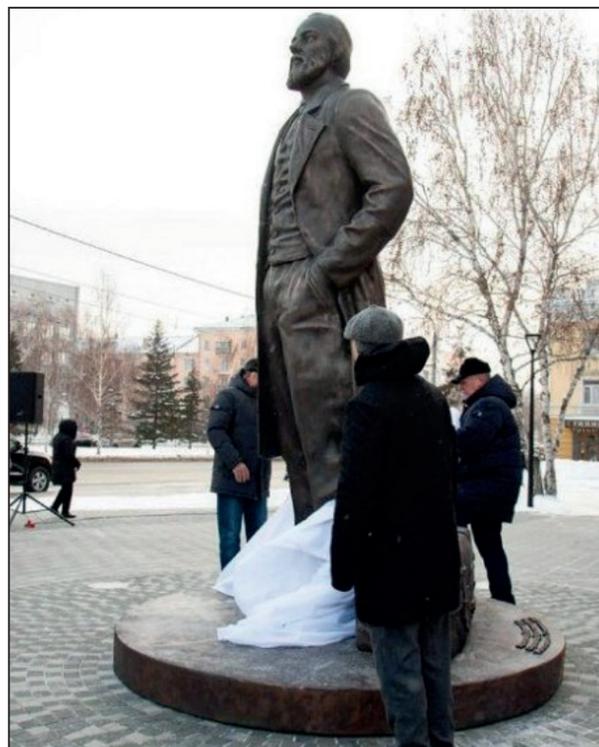
У справаздачы таксама звяртаецца ўвага на вялікую колькасць выдавецтваў, якія выпускаюць толькі некалькі кніг у год. Адной з ключавых тэндэнцый з'яўляецца хуткі рост колькасці аўдыякніг і электронных выданняў, якія ўжо складаюць амаль 10% абароту рынку. Пры гэтым папулярная кніга застаецца дамінуючай, хоць усё больш канкуруе з фільмамі, серыяламі, падкастамі і сацыяльнымі сеткамі.

Яшчэ адна тэндэнцыя – рост другаснага рынку кніг. Продаж патрыманых выданняў прыносіць сотні мільёнаў крон у год.

Чэшскія эксперты адзначаюць, што, нягледзячы на рэкордную колькасць новых выданняў, галоўнай праблемай для іх кніжнага рынку з'яўляецца доўгатэрміновая ўстойлівасць і барацьба за ўвагу чытача.

Помнік Дастаеўскаму ў Барнавуле

У Барнавуле Расійскай Федэрацыі адкрылі помнік Фёдару Дастаеўскаму. Пісьменнік бываў там праездом шэсць разоў у сярэдзіне 1850-х гадоў, калі адбываў высылку ў Сяміпалацінску. Горад горных афіцэраў яму адразу спадабаўся, аб чым ёсць дакументальныя сведчанні. Ды і самі барнавульцы прымалі ссыльнага пісьменніка з належнай павагай.

Аб неабходнасці помніка ў краевым цэнтры яшчэ ў першай палове дзясятых гадоў загаварылі навукоўцы, пісьменнікі, грамадскія дзеячы і журналісты. Помнік устанавілі на скрыжаванні праспекта Леніна і вуліцы Партызанскай. Бронзавы Дастаеўскі глядзіць у бок Мікольскай царквы (ці Палковай, як яе называлі раней) – пісьменнік любіў, калі з яго акна адкрываўся від на які-небудзь храм.

Крыху ніжэй, на другім баку праспекта Леніна, стаіць бюст Феліксу Дзяржынскаму...

На помнік Дастаеўскаму вышыняй 3,6 метра пайшло каля 1,6 тоны бронзы. Фігура пісьменніка і яго дарожны куфар звараны з шасці дзясяткаў дэталей. Устаноўлены яны на бетонную падушку, заглыбленую на тры метры.

У перыяд высылкі Дастаеўскі не раз выказаў жаданне перабрацца з Сяміпалацінска ў Барнавуле. Філолагі Алтайскага ўніверсітэта даказалі, што ў апевесці «Дядюшкін сон» у вобразе горада Мардасава Дастаеўскі апісвае менавіта Барнавуле, а горад успрымаўся ім як месца культуры і свабоды.

Мемарыяльная шыльда ў гонар Гедройца

У Кіеве адбылося ўрачыстае адкрыццё мемарыяльнай шыльды Ежы Гедройца, «паслу польска-ўкраінскага дыялогу». Ежы Гедройц ніколі не быў ва Украіне, але заўсёды трымаў яе ў цэнтры ўвагі сваёй журналісцкай, рэдакцыйнай

і актыўскай дзейнасці. Яшчэ ў школе ён пачаў вывучаць гісторыю Украіны і быў адзіным палякам-украінцам на курсе Варшаўскага ўніверсітэта ў 1930-х гадах. Ён пісаў пра польска-ўкраінскія суадносіны да самай смерці.

У свабодным доступе

У 2026 годзе тысячы твораў, абароненых аўтарскім правам з 1930 года, пераходзяць у грамадскі здабытак ЗША. Яны будуць даступныя для свабоднага капіравання, распаўсюджвання і выкарыстання ў якасці асновы для іншых твораў.

Сярод знакавых літаратурных твораў 1930 года – «Забойства ў доме вікарыя» Агаты Крысці, «Калі я памірала» Фолкнера, «Пірожныя і эль, або Шкілет у шафе» Моэма, «Заваёва шчасця» Бертрана Расэла.

Акрамя таго, у 2026 годзе заканчваецца тэрмін дзеяння аўтарскіх правоў на большую колькасць малюнкаў Плута (хатні сабака Мікі-Маўса) і першага жаночага персанажа ў анімацыі Бэці Буп. Сярод кампазіцый, якія прыйдуць у грамадскі здабытак, – «Georgia on My Mind» Хорі Кармайкла і Сцюарта Горэла. А сярод фільмаў – «На Заходнім фронце без перамен», чорна-белая эпічная ваянная драма рэжысёра Льюіса Майлстоўна, экранізацыя аднайменнага рамана Рэмарка.

«Уладар пярсцёнкаў» за 250 000 долараў

За такую суму былі прададзены на «Heritage Auctions» у ЗША першыя выданні «Уладара пярсцёнкаў» – камплект першых кніг трылогіі Дж. Р. Р. Толкіна. Гэта самы высокі кошт, які калі-небудзь быў заплачаны за непадпісаныя кнігі Толкіна (папярэдні рэкорд у 103 000 долараў быў усталяваны з 2021 года). Для параўнання, у лютым гэтага года ў Лондане падобны камплект, але з аўтографамі пісьменніка, быў прададзены амаль за 337 000 долараў.

Прададзеныя кнігі адносяцца да так званых першага друку – самага першага выдання, якое брытанскае выдавецтва «George Allen and Unwin» выпусціла ў 1954–1955 гадах. У прыватнасці, першапачатковы тыраж рамана «Братства Пярсцёнка» склаў усяго каля 3 тысяч асобнікаў.

Высокі кошт комплекта тлумачыцца ў першую чаргу яго станам. Кнігі захоўваліся ў спецыяльна вырабленым скураным футляры, не рэстаўраваліся і маюць мінімальныя сляды зносу. Першыя дзве часткі захавалі свае арыгінальныя супервокладкі першага класа. Акрамя таго, выданні ўтрымліваюць арыгінальныя ілюстрацыі самога Толкіна, а таксама складныя карты, створаныя яго сынам Крыстаферам.

